

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

В. о. завідувача кафедри публічного управління

та державної служби

к.держ.упр., доц. Л. В. Набока

РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

Здобувач 2 курсу, групи ЗПУА-6- (23)

Л. В. Онищенко

Науковий керівник

д.держ.упр., проф.

Ю. О. Куц

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	8
1.1 Територіальна громада в системі місцевого самоврядування.....	8
1.2 Децентралізація публічної влади: до визначення поняття.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	27
2.1 Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.....	27
2.2. Аналіз стану розвитку територіальних громад (на прикладі Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області).....	36
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	47
3.1 Забезпечення спроможності територіальної громади.....	47
3.2 Активізація інституційного забезпечення самодостатності територіальних громад.....	56
ВИСНОВКИ.....	67
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	70
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що сучасні виклики воєнного стану, збройного відстоювання незалежності Української держави вимагають нових підходів до процесу формування дієвих політичних інститутів, в тому числі й інституту місцевого самоврядування. Будучи провідником влади народу, місцеве самоврядування має забезпечити наближення управління до мешканців територіальних громад. Сприяти трансформації нашої країни в демократичний політичний режим.

До отримання незалежності система державного управління в нашій державі вже розвивалася у напрямку посилення контролю владної вертикалі. Але, це не підвищило ефективність управління та не убезпечило від «феодалізації» регіонів. Централізоване державне управління не створило умов і для подолання в окремих регіонах сепаратистських настроїв серед певної частини місцевих еліт та населення. На думку А. Умланда, саме децентралізацію слід розглядати як процес, що зміцнює країну, протидіє федералізації та сепаратистським тенденціям. Як показав світовий досвід, значний ефект для розвитку економіки регіону та згуртованості країни в цілому має успішна реалізація проектів територіального розвитку, які здійснюються та втілюються територіальними громадами. Посилення спроможності громади дієвим чином впливати на суттєві характеристики якості свого життя – основа сталого розвитку громади на засадах інклюзивності [100].

Реформа децентралізації дала поштовх до формування ефективного та найбільш наближеного до людини інституту влади в демократичному суспільстві – місцевого самоврядування. Останні два роки Україна стикається з найбільшими у своїй історії викликами й українські територіальні громади довели свою ефективність та стійкість. Тому навіть під час повномасштабної війни децентралізація залишається дуже важливою. Одним із наших пріоритетів є продовження та поглиблення реформи [100].

Питання державного та публічного управління, місцевого самоврядування, розвитку територіальної громади ґрунтовно досліджуються в працях Харківських науковців, зокрема: О. Амосова, В. Бульби, С. Газарян, М. Гочаренко, В. Дзюндзюка, В. Єлагіна, Д. Карамішева, М. Коваленка, О. Коротич, О. Крутій, Ю. Куца, М. Латиніна, В. Мамонової, В. Мартиненка, О. Мельникова, В. Наконечного, О. Орлова, Н. Статівки, Ю. Ульянченка та ін.

Механізми розвитку територіальних громад досліджують: В. Бакуменко, Д. Безносенко, О. Васильєва, І. Дробот, Ю. Куц, В. Мамонова Л. Приходченко, О. Радченко, С. Серьогін та ін.

Водночас доводиться констатувати, що при всій різноманітності наукових розробок з проблематики удосконалення розвитку територіальних громад в Україні є поодинокими. Недостатня увага приділялась вивченню системи та технологій удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізацій в Україні.

Мета дослідження. *Метою* магістерського дослідження є теоретичне обґрунтування підходів до удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. За приклад обрано Білоцерківську територіальну громаду Миргородського району Полтавської області.

Для реалізації мети дослідження було передбачено вирішення таких завдань:

- визначити місце територіальної громади в системі місцевого самоврядування;
- дослідити феномен «децентралізація публічної влади» в контексті публічного управління та адміністрування;
- узагальнити нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні;
- здійснити аналіз стану розвитку територіальних громад (на прикладі Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області);

– виокремити шляхи вдосконалення механізмів розвитку територіальної громади в умовах децентралізації в Україні.

Об'єктом дослідження є місцеве самоврядування.

Предметом дослідження розвиток територіальної громади в умовах децентралізації (на прикладі Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області).

Методи дослідження. Методичною основою магістерської роботи є фундаментальні положення теорії публічного управління та місцевого самоврядування, розвитку територіальної громади.

Системний підхід використовувався при вирішенні більшості завдань дослідження, зокрема при визначенні напрямів і розробці рекомендацій з удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні.

Також при написання магістерської роботи використовувалися:

- загальнонаукові методи діалектики, що дали змогу розкрити динаміку процесів, які відбуваються в місцевому самоврядуванні, зв'язок науки з практикою, становлення й розвиток державної політики у сфері місцевого самоврядування в умовах децентралізації в Україні;

- метод системного аналізу, за допомогою якого розглядалися досліджувані явища в сукупності соціальних зв'язків, визначення цілого та його частин, вивчалися окремі елементи в цілісній системі місцевого самоврядування в умовах децентралізації та специфічні форми взаємозв'язків щодо удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні;

- метод функціонального аналізу - для проникнення в організаційно-правову природу удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні, розкриття їх обсягу, характеру і змісту;

- історичний метод дослідження - для періодизації розвитку законодавства про місцеве самоврядування щодо удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні;

- методи логіки - обґрунтування понятійно-категоріального апарату про

організацію місцевого самоврядування та механізмів удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні;

Інформаційною базою магістерського дослідження стали закони України, Конституція України, укази Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, програмні документи державних та представницьких органів України, монографії та статті вітчизняних і зарубіжних авторів, матеріали з мережі Інтернет та особисті напрацювання автора.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено теоретичні та методичні положення дають змогу підвищити ефективність публічного управління через розвиток механізмів удосконалення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації в Україні. Можуть бути використані в практичній роботі, зокрема в діяльності Білоцерківської сільської ради Миргородського району Полтавської області. А також в навчальному процесі ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні дисципліни «Суспільний розвиток, місцеве самоврядування і регіональне управління».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами полягає у взаємодії з комплексним науковим проектом Інституту державного управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Державне управління та місцеве самоврядування». З яким пов'язано і наукове дослідження, що проводилося кафедрою публічного управління та державної служби за темою «Розвиток персоналу публічної служби в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U007131). Зокрема, у річці цих досліджень магістрант обґрунтовує структурні складники системи діяльності органів публічного управління та адміністрування щодо удосконалення публічного управління розвитком територіальної громади в Україні в умовах децентралізації, Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області зокрема.

Апробація результатів роботи. Основні положення магістерської роботи були впроваджені в практику під час практичної діяльності автора.

Результати й висновки дослідження обговорювалися на кафедрі публічного управління та адміністрування ННІ «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1 Територіальна громада в системі місцевого самоврядування

Українські реалії сьогодення зіткнулися з необхідністю відстоювання незалежності та подальшого демократичного поступу країни. Для демократичної держави характерною є певна модель організації державної влади, що базується на принципах народовладдя. Ця модель має забезпечувати громадянам реальні механізми впливу на державну політику, здійснювану органами публічної влади, а також ефективний контроль за відповідністю діяльності органів влади суверенній волі народу та їхньою періодичною змінюваністю. Особливо важливим це є в умовах, коли Україна здійснює курс на європейську інтеграцію, що вимагає залучення громадянського суспільства до виконання публічних функцій урядування. А також упровадження стандартів муніципального управління, які відповідають європейським нормам, у практику вітчизняного місцевого самоврядування. Важливість інтеграції місцевих громад у процеси децентралізації стала очевидною завдяки активізації представників місцевого самоврядування, органів державної влади та громадськості, спрямованих на створення ефективної системи управління територіальними громадами.

Саме така система здатна стимулювати розвиток територіальних громад, забезпечувати участь громадян у прийнятті рішень та підвищувати рівень відповідальності місцевої влади перед суспільством. У результаті аналізу теоретичних засад та практики розв'язання проблем місцевого самоврядування виявлено зростаючу увагу науковців до концептуальних аспектів громади. Її значення та ролі у створенні ефективної моделі місцевого урядування. У науковій літературі все більше з'являється публікацій, присвячених визначенню сутності категорії «громада» та її функціональному значенню в контексті децентралізації.

У науковій літературі існують різні визначення громади. Найбільш поширеними є терміни «територіальна громада», «місцева пільнота», «територіальний колектив», «місцеве співтовариство», «територіальне утворення», «громадське утворення», «комуна» та ін.

Територіальна громада, за визначенням в Енциклопедії державного управління (Київ, 2011) дане О. Лискою, це спільнота людей, об'єднаних різноманітними стійкими формальними та неформальними зв'язками. Які обумовлені спільним проживанням у межах села, селища, міста. Поняття територіальної громади також використовують щодо осіб, які мешкають у частині населеного пункту (вулиця, мікрорайон, район у місті). Чи навпаки, проживають у межах об'єднань адміністративно-територіальних одиниць (аж до субнаціонального та національного рівнів). Виникнення та існування територіальної громади обумовлено й тісно пов'язано з наявністю спільної для її членів території, яка відіграє інтеграційну, формуючу роль. Інтегративність виявляється в територіальній зосередженні елементів життєдіяльності людей. Об'єднаних передусім спільним проживанням та діяльністю. Завдяки тому, що інтереси та потреби індивіда задовольняються, в ареалі його безпосередньої локалізації створюється своєрідний зв'язок людини з територією, що виступає передумовою включення індивіда в територіальній громаді [43, с. 375].

Особливості території обумовлюють, по-перше, подібність, однорідність умов життєдіяльності людей в межах певного простору. По-друге, їх деяку відмінність, несхожість з умовами життєдіяльності в інших ареалах, що стає основою виділення територіальної громади як спільноти осіб зі своїми специфічними інтересами. Породжує спільні для членів територіальної громади норми поведінки, зумовлює формування єдиних традицій, ціннісних орієнтацій, культури, ставлення до дійсності, способу життя тощо. Кордони території можуть бути адміністративними, географічними, історичними, економічними, соціальними, політичними, інформаційними та ін. [43, с. 376].

Велике значення має територія не тільки як певний простір, а і його сприйняття членами територіальної громади, те значення, яке вони йому

надають - перцепція простору. Подібне сприйняття об'єднує місцевих жителів у спільноту з єдиним відношенням до цієї території, що слугує основою виділення саме територіальної громади.

Територіальна громада характеризується відносною відособленістю (Табл. 1.1), що виявляється у більш розвинених внутрішніх зв'язках у порівнянні з зовнішніми. Члени територіальної громади об'єднані численними формальними й неформальними зв'язками, які склалися внаслідок спільного проживання, праці та відпочинку, взаємодопомоги, сусідства, особистих контактів, дружніх, професійних, родинних відносин тощо. Завдяки зв'язкам забезпечується цілісність територіальної громади, взаємодія її членів.

Для членів територіальної громади характерна солідарність, єдність переконань, дій, взаємодопомога і взаємна підтримка. Особливий психологічний зв'язок між членами територіальної громади розкривають, використовуючи поняття “соціальна цілісність” {social cohesion), “почуття спільноти” {sense of community), “почуття спільності” {sense of commonality), “дух громади” {community spirit). Почуття спільноти, яке охоплює почуття приналежності до територіальної громади, ідентифікацію особи з іншими її членами, можливість впливати на них, задовольняти колективні потреби, наявність спільних цінностей обумовлюють формування особливого статусу індивіда у спільноті, його членство в ній, призводить до виникнення територіальної громади як певної цілісності, є необхідною умовою об'єднання жителів для реалізації спільних інтересів та вирішення місцевих проблем [43].

М. Баймуратов ще у 2001 році визначив такі ознаки громади:

- територіальна – спільне проживання осіб (жителів) у межах певної територіальної одиниці.
- інтелектуальна – за основу ТГ визначено питання локального значення, а саме, розширені специфічні до місцевості системні індивідуально-територіальні інтереси та зв'язки місцевого громадянства.
- інтегративна – об'єднання в громаду всіх жителів певної території, які проживають в її межах на постійній основі, незалежно від громадянства: як

українці, так і особи без громадянства, іноземні громадяни, а також передбачено включення до членства в громаді біженців та переміщених осіб.

Таблиця 1.1

Дефініція «територіальна громада» та її роль у розвитку території [103]

Автор	Визначення	Роль громади у розвитку території
1	2	3
Альошина Н. М. (2011 р.)	Територіальна громада – первинний суб’єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об’єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста і безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення та пов’язані індивідуально-територіальними зв’язками системного характеру	Територіально-інтегративна; соціальна, загальна взаємодія та зв’язки
Амосов О. Ю., Ігнатенко О. С., Кузнецов А. О. (2011 р.)	Територіальна громада – спільнота людей, об’єднаних різноманітними стійкими формальними та неформальними зв’язками, які обумовлені спільним проживанням у межах села, селища, міста	Спільна територія проживання; соціально-культурна взаємодія
Березинський В. П. (2013 р.)	«Територіальна громада – агент політичної самоорганізації, оскільки вона є об’єднанням людей, згуртованих спільністю інтересів, завдань, цілей; у ній домінує така форма спільності, як єднання, згуртування, однакове становище. У територіальній громаді людей об’єднують суттєві (корінні) настанови, інтереси, цілі, почуття солідарності, готовність до спільних дій» [10, с. 82]	Утворення як суб’єкт управління території; спільність у колективних інтересах, цілях, діях
Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. (2000 р.)	Територіальна громада – основний суб’єкт місцевого самоврядування, який складається з жителів села (декількох сіл), селища, міста	Управління певною місцевістю
Бобровська О. Ю., Шумік І. В. (2014 р.)	Територіальна громада – соціальна спільнота, яка проживає на одній території, має спільні соціальні потреби й інтереси, здатні свідомо і активно виражати спільну волю й об’єднувати зусилля у вирішенні місцевих справ шляхом виконання самоврядних функцій у різних сферах власної життєдіяльності через реалізацію економічної і соціальної правосуб’єктності	Вирішення соціальних, економічних, політичних питань, інтересів шляхом власних повноважень спільноти

Продовж. Табл. 1.1

1	2	3
Гербер Ж. (2011 р.)	Територіальні громади самоорганізовані та базовані на праві власності, регульовані чіткою публічною політикою, яка стимулює їх до взаємодії в рамках політико-адміністративного об'єднання	Суб'єкт публічного управління з правами комунальної власності
Кулакова Є. В. (2014 р.)	Територіальна громада – сукупність фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземців), пов'язаних спільною територією постійного проживання (в селі, селищі, місті), які мають спільні соціально-культурні, економічні, професійні інтереси, а також мають право здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо або через створені нею органи та мають можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем	Територіально-інтегративна; соціальна, економічна, культурна взаємодія через органи місцевої влади
Лиска О. Г. (2009 р.)	Територіальна громада – спільнота людей, об'єднаних на основі спільних інтересів, місця проживання та господарської діяльності, які мають почуття спільноти і вирішують питання місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування	Спільність територіального розміщення, колективних інтересів, взаємозв'язків та взаємодії з органами управління
Мельник А. Ф., Монастирський Г. Л. (2007 р.)	Територіальна громада – первинна адміністративна територіальна одиниця держави, в межах якої здійснюється місцеве самоврядування, представлене територіальною громадою та виборними органами й забезпечене певним чином фінансово-матеріальною основою	Суб'єкт права, місцевого самоврядування та комунальної власності на території
Молодожен Ю. Б. (2011 р.)	Територіальна громада – соціально- територіальна система, виникнення, становлення та розвиток якої розглядаються з позицій теорії соціальної дії, а саме через форми функціональної взаємодії ядра системи – соціального колективу – з такими підсистемами, як політична, економічна, підтримка інституціональних культурних (етнічних) зразків, на відміну від розповсюдженого поділу на фізико-органічні підсистеми	Основою спільності утворення є внутрішні соціальні взаємовідносини зі складовими: економічною, політичною, культурною
Остром Е. (2010 р.)	Територіальна громада – чітко визначена група індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, згідно з локальними умовами створює довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій	Ефективне управління та користування ресурсами; здатність до саморегулювання

Продовж. Табл. 1.1

1	2	3
Скакун О. Ф. (2000 р.)	Територіальна спільність (група, комуна, муніципалітет, місцева спільнота) – первинний суб'єкт місцевого самоврядування – населення, група	Об'єднання, яке сформоване з жителів певної місцевості
Смелзер Н. (1998 р.)	Для членів соціальних спільнот характерні також почуття приналежності до певної групи (психологічні характеристики), якийсь загальний статус	Наявність колективних інтересів, побудованих на колективній свідомості членів об'єднання
Шумляева І. Д. (2010 р.)	Територіальна група – жителі самоврядної адміністративно-територіальної одиниці, що постійно або переважно проживають на її території, об'єднані спільними інтересами та наділені достатніми фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування	Об'єднання жителів території із спільними колективними інтересами; забезпечення ресурсною базою

- фіскальна – члени ТГ є платниками місцевих податків і зборів.
- майнова – ТГ є суб'єктом комунальної власності, якому належить майно (рухоме й нерухоме), прибутки місцевих бюджетів, інші надходження, природні ресурси, земля, що є у власності відповідних ТГ [2, с. 122–123].

О. Мороз пропонує характерними рисами територіальної громади вважати:

- спільну територію існування (що може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном).
- соціальну взаємодію у процесі реалізації питань життєдіяльності.
- спільні інтереси у вирішенні викликів.
- спільну комунальну власність.
- психологічну самоідентифікацію кожного члена з громадою.
- сплачування комунальних податків [55].

Територіальна група є структурним елементом системи місцевого самоврядування. Само по собі місцеве самоврядування за визначенням Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста

- самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [74].

Система місцевого самоврядування є складовою частиною публічного управління в державі поряд із системою державного управління. За своєю природою система місцевого самоврядування є децентралізованим компонентом системи публічного управління, виступає організаційно-політичною структурою із забезпечення життєдіяльності населення відповідно до державних стандартів [74].

При аналізі системи місцевого самоврядування доцільно диференціювати її на два рівні: з одного боку, систему місцевого самоврядування конкретних адміністративно-територіальних одиниць, таких як села, селища та міста, а з іншого – систему місцевого самоврядування в загальному розумінні. Цей підхід надає можливість більш точно окреслити різницю між системою місцевого самоврядування в широкому значенні. Як комплексом організаційно-правових форм та інституцій, що реалізують функції місцевого самоврядування на рівні держави, – та системою місцевого самоврядування у вузькому значенні, яка є організаційно-правовим механізмом управління на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць. Законодавче визначення структури системи місцевого самоврядування в Україні закріплене у ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Відповідно до цього нормативного акта, до системи місцевого самоврядування включено такі елементи, як територіальна громада; органи місцевого самоврядування, включно із сільськими, селищними, міськими радами та їх виконавчими органами; сільські, селищні, міські голови; районні й обласні ради, які діють в інтересах територіальних громад; а також органи самоорганізації населення. Зазначено також, що в містах із районним поділом за рішенням територіальної громади або міської ради можуть створюватися районні ради [74].

Однією з ключових ознак системи місцевого самоврядування в Україні є наявність територіальних громад як специфічних суб'єктів місцевого

самоврядування. Важливою особливістю цих суб'єктів є їхня спроможність перетворюватися з учасника управлінського процесу в його первинного суб'єкта, що сприяє їхньому впливу на прийняття рішень на місцевому рівні [65]. Місцеве самоврядування, як форма самоорганізації населення, є функціонально та організаційно автономною соціальною системою, через яку територіальні громади здійснюють повноваження з місцевого управління.

Другий підхід, більш поширений у наукових колах, викладений у працях сучасних учених, зокрема В. Мамонової. Так, на її думку, «система місцевого самоврядування (англ. system of local self-government) – впорядкована сукупність організаційних форм, інститутів місцевої демократії, зв'язків між ними та процесів. Через які здійснюються функції місцевого самоврядування щодо вирішення питань місцевого значення, а також людський, правовий, матеріальний та фінансовий [потенціал], необхідний для їх реалізації» Система місцевого самоврядування включає такі організаційні форми: територіальну громаду; представницькі органи (сільську, селищну, міську ради; районні та обласні ради; районні в містах з районним поділом ради. А також органи самоорганізації населення); інститут сільських, селищних, міських голів; виконавчі органи (сільської, селищної, міської ради; районної в місті з районним поділом ради). Також виконавчий апарат районної, обласної ради; асоціації органів місцевого самоврядування та інші форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування; консультативно-дорадчі органи. Територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій. Інтереси окремих територіальних громад (сіл, селищ, міст) та їх спільні інтереси (на районному та обласному рівнях) покликані відстоювати та реалізовувати органи місцевого самоврядування» [47, с. 342].

Сучасна наукова думка акцентує увагу на системній природі місцевого самоврядування, розглядаючи його як невід'ємну складову суспільного управління. Так, місцеве самоврядування (самокерування, самоуправління) розглядається як властивість, притаманна суспільству як комплексній динамічній соціальній системі, що характеризується процесами самоорганізації

та саморегуляції, що відображають соціальні, економічні та політичні потреби громади.

У цьому контексті самоврядування набуває ключового значення як механізм залучення населення до управлінських процесів, забезпечуючи автономність прийняття рішень на місцевому рівні.

Як зазначає В. Мамонова, «система місцевого самоврядування є невід'ємним елементом публічного управління в державі, поряд із системою державного управління» [47, с. 342]. Місцеве самоврядування виконує роль децентралізованого компонента. Який забезпечує ефективне функціонування системи публічного управління. Та підтримує організаційно-політичну структуру, здатну задовольняти потреби життєдіяльності населення відповідно до державних стандартів. Така децентралізована модель сприяє розвитку місцевої демократії. Та підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою, інтегруючи загальнонаціональні та регіональні інтереси.

Таким чином, місцеве самоврядування слід розглядати не лише як адміністративний інститут А й як фундаментальний механізм самоорганізації населення на рівні громади. Ця система виконує не лише роль посередника між населенням та державою. А й слугує інструментом соціальної інтеграції та мобілізації ресурсів громади. Місцеве самоврядування створює можливості для реалізації суспільних інтересів та злагодженої взаємодії різних груп на основі саморегулювання та децентралізації, що дозволяє територіальним громадам адаптуватися до сучасних умов та викликів розвитку.

1.2 Децентралізація публічної влади: до визначення поняття

Оптимізація моделі взаємодії між державною та місцевою владою через передачу частини владних повноважень на місцевий рівень сприяє більш раціональній структурі публічного управління.

Саме процес делегування повноважень від вищих органів влади до нижчих становить сутність децентралізації, що є визначальним елементом сучасної реформи в Україні. В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються сьогодні, вирішення проблем надмірної централізації виконавчої влади стає пріоритетним завданням. Необхідність налаштування ефективної системи управління потребує вирішення питань щодо перерозподілу фінансових ресурсів. Усунення конфліктів між повноваженнями та обов'язками місцевих органів влади й органів місцевого самоврядування. А також сприяння розвитку органів самоорганізації населення та міжмуніципальної співпраці.

Реформи, що впроваджуються в Україні, націлені на утвердження демократичної, правової та соціальної держави, підвищення рівня добробуту населення і вдосконалення політичної системи. Їх стратегічне значення полягає не лише в посиленні державного авторитету на міжнародній арені. Але й в оновленні національної політичної атмосфери, що має забезпечити підвищення ефективності функціонування системи управління на всіх рівнях. Така трансформація можлива лише за умов чіткої стратегії загальнодержавної політики. Яка враховує як глобальні, так і локальні потреби суспільства та ефективну взаємодію між різними гілками влади.

Складність процесу реформування в Україні також зумовлена низьким рівнем системних знань населення щодо децентралізаційних процесів та їх потенційного впливу на життєдіяльність громади. Досягнення балансу між централізацією та децентралізацією влади. А також уточнення ролей, відповідальності та повноважень як органів виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування стає важливим фактором у створенні дієздатної державної системи. Лише шляхом структурних змін, що базуються на раціональному перерозподілі повноважень, можна створити умови для стабільного суспільного розвитку.

На сучасному етапі держава взяла на себе зобов'язання забезпечити законодавче підґрунтя для передачі повноважень та ресурсів на місця. Державні інституції також здійснюють організаційну й методичну підтримку процесу

об'єднання територіальних громад, що регламентується Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Першим кроком у цьому напрямі стала бюджетна децентралізація. Яка була реалізована успішно. Адже завдяки новій бюджетній політиці місцеві громади отримали додаткові фінансові ресурси для розвитку інфраструктури. Що включає ремонт доріг, облаштування вуличного освітлення, вирішення проблем водопостачання та водовідведення, а також утилізацію побутових відходів. Це свідчить про ефективність і незворотність процесу децентралізації в Україні. Подальший етап передбачає децентралізацію управління, яка повинна базуватися на принципах доцільності, відповідальності та справедливості [17, с. 36].

Децентралізація, визначається в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Вона є процесом перерозподілу функцій, повноважень та людей від центрального державного управління.

Децентралізація влади включає в себе як адміністративну, фінансову так і політичну сторони. Вона може бути як територіальною – переміщення влади від центрального міста на інші території. Так і функціональною – шляхом передачі повноважень і прийняття рішень із боку головного органу будь-якого міністерства, служби чи департаменту Кабінету Міністрів України до чиновників нижчих рівнів органів публічної влади на місцевому рівні [36].

Існує велика кількість підходів щодо визначення поняття «децентралізація», серед яких можна виділити такі. Самостійність у підходах до управління; передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади. Передача частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим і ослаблення або скасування централізації. Процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями [17].

Децентралізація, за визначенням Б. Шевчука, дане в «Енциклопедії державного управління» (Київ, 2015) (лат. de - заперечення, centralize -

центральною) - це спосіб територіальної організації влади. При якому держава передає право на прийняття рішень із визначених питань. Або у визначеній сфері структурам локального. Або регіонального рівня, що не належать до системи виконавчої влади. І є відносно незалежними від неї.

У найзагальнішому розумінні вона є складним комплексним явищем у правовій демократичній державі. Яке полягає у передачі центральними органами державної влади певного обсягу владних повноважень суб'єктам управління нижчого рівня. Що володіють необхідними правами, обов'язками та ресурсами. Кінцевою метою такого перерозподілу владних повноважень є можливість прийняття ефективних управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Уперше ідея децентралізації була висловлена в XVI ст. під час дискусії між Ж. Боденом та німецьким теоретиком державного будівництва Й. Альтузіусом, у якій останній вимагав передачі місцевому та регіональному політичним рівням правових повноважень. А також права на самоврядування в якомога більшому обсязі. Ідеї Й. Альтузіуса стали актуальними в Європі після утворення Європейського Союзу. Розрізняють три типи децентралізації: політичну, адміністративну і фінансову (рис. 1.1).

Політична децентралізація означає делегування політичної влади разом із новими функціями і ресурсами субнаціональним органам управління, які мають визначені права і політично підзвітні місцевим виборцям.

Адміністративна децентралізація означає передачу функцій управління центральними органами влади місцевим або розширення повноважень підпорядкованих органів управління. Адміністративна децентралізація поділяється на власне децентралізацію та деконцентрацію.

Фінансова (інколи використовують термін фіскальна) децентралізація означає розподіл функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним та локальним рівнями управління [105, с. 167].

Децентралізація державної влади, констатують в Енциклопедії державного управління (Київ, НАДУ, 2011) харківські науковці Г. Одінцева, Н. Мельтюхова,

Н. Миронова це самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому. Виявляється у делегуванні повноважень від органів державного управління до місцевого самоврядування.

На практиці виявляється як передавання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем. Децентралізація і централізація є парними категоріями, вони позначають певне явище, дії, форму організації чи характеристику дій з управління [59, с. 166].

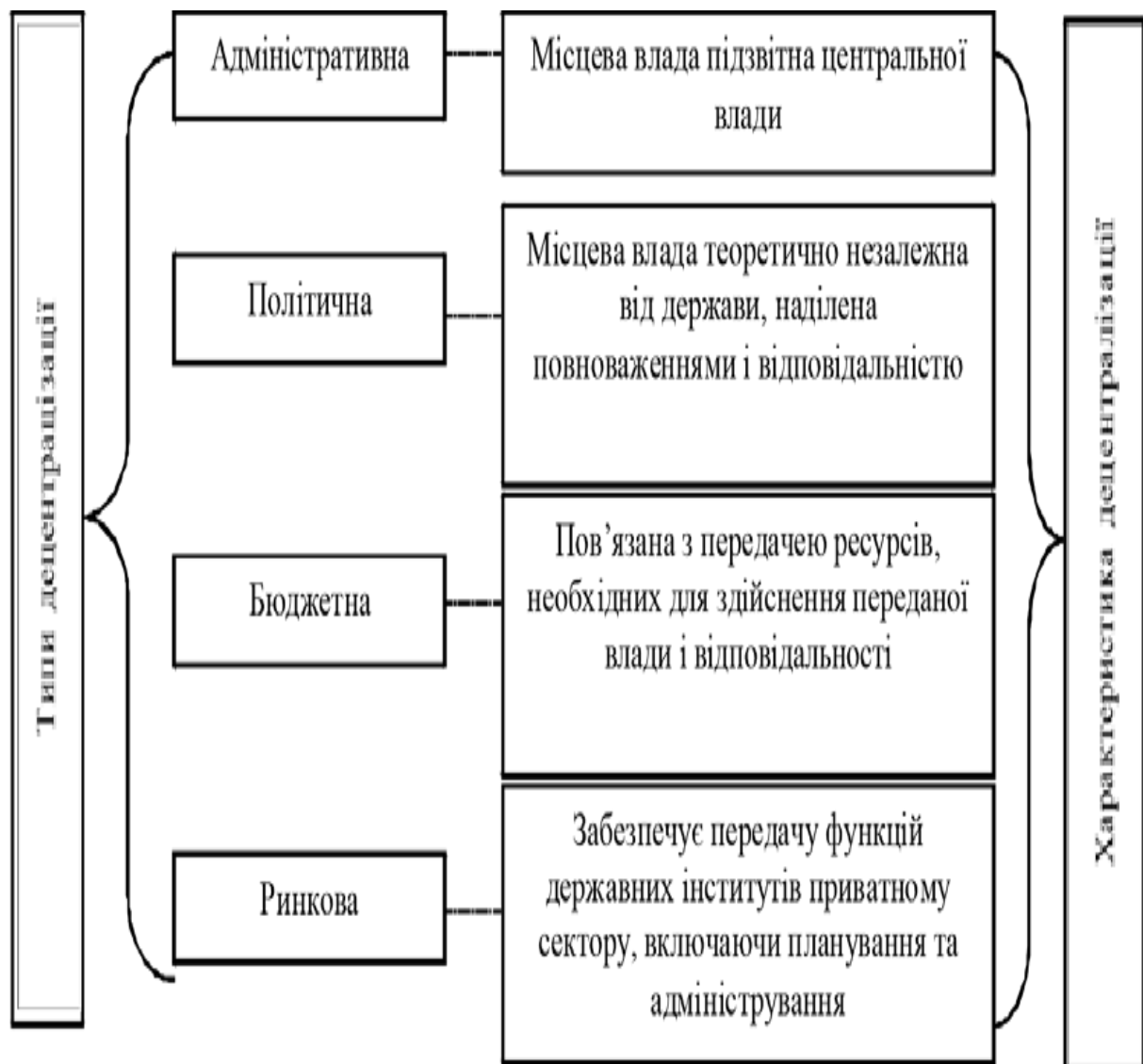

Рис. 1.1. Типи та характеристика децентралізації [17, с. 38]

Децентралізацію і централізацію ці ж авторки пропонують розглядати як певні дії щодо збільшення або зменшення кількості повноважень і відповідальності органів влади, структурних підрозділів або посадових осіб, що перебувають на різних ієрархічних рівнях тієї чи іншої системи управління (державою, галуззю, установою, колективом людей тощо).

Це характеристика розвитку системи (динамічна), але вона може бути і статичною, коли здійснюється порівняння організації управління в різних системах. Йдеться про рівень централізації (наприклад у демократичних і тоталітарних державах). Враховуючи те, що сутністю управління є відносини між учасниками процесу, централізація і децентралізація - це характеристики відносин між суб'єктом і об'єктом управління. Що відображають розподіл повноважень та відповідальності у прийнятті рішень стосовно внутрішніх відносин і зовнішніх зносин системи [59, с. 167].

Важливо також зауважити позицію, що у загальному вигляді суть децентралізації полягає в тому. Що функції та повноваження по здійсненню єдиної державної влади, яка первісно належить народові, розподіляється між відповідними органами державної влади. З одного боку, та органами державної влади й органами місцевого самоврядування – з іншого.

У першому випадку йдеться про розподіл функцій і повноважень зі здійснення єдиної державної влади. Насамперед між вищими органами держави, що відображається у принципі поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Такий спосіб децентралізації державної влади, відображаючи принципи взаємовідносин парламенту, глави держави та уряду, охоплюється, як відомо, поняттям форми державного правління [9, с. 21].

У політології термін «децентралізація» (від лат. de – префікс, що означає заперечення, і centralis – серединний) – управлінська політична система, покликана здійснювати владно значущі практичні рішення. Що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної

влади; політичний процес. Також передбачає делегування центральним урядом певних повноважень на місцевий рівень. З метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціонального значення, а також утілення в життя специфічних регіонально-локальних програм [27].

Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «децентралізація» подає як систему управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління. Розширення прав низових органів управління [23].

І. Грицяк визначає децентралізацію державного управління як діяльність незалежного місцевого самоврядування. Внаслідок передачі їм повноважень держави. А також як процес розширення та зміцнення прав і повноважень адміністративно-територіальних одиниць. Або нижчих органів та організацій за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру [19, с. 55].

Аналізуючи проблеми децентралізації, Н. Нижник зазначає, що цей процес є особливим способом відтворення централізації. Та отримує прояв протилежного її боку. Органи загальної влади нижчих щаблів влади отримують можливість самостійно й остаточно приймати рішення. Які належать до їх компетенції. Н. Нижник вважає, що децентралізація характерна для сфери державного управління. І дане явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами. Це певна протилежна сторона централізації, своєрідний засіб її відображення [21, с. 16].

Розглядаючи переваги та недоліки децентралізації, можна виокремити низку таких переваг цього процесу, серед яких. Спрощена структура управління на місцях. Налагодження тіснішого зв'язку з громадянським суспільством. Підвищення прозорості прийняття управлінських рішень. Стимулювання прийняття рішень на основі реординації. Підвищення ступеня відповідальності перед територіальною громадою. До недоліків децентралізації влади можна віднести ризики неузгодженості напрямів розвитку окремих територіальних одиниць. Та стратегічних цілей, ускладнення координації між рівнями управління, загрозу монополістичної позиції держави в окремих сферах.

Типологічний підхід до децентралізації передбачає її поділ на адміністративну, політичну, бюджетну та ринкову складові. Кожна з яких має свої унікальні характеристики і сприяє загальному процесу реформування публічного управління.

Адміністративна децентралізація підтримує реальну підпорядкованість центральним органам влади. Що зберігає координаційний вплив державного центру.

Політична децентралізація охоплює процеси розподілу повноважень органів влади на місцевому рівні. Надаючи громадам можливість самостійно приймати управлінські рішення, що сприяє їхній автономності.

Бюджетна децентралізація є фундаментом економічної самостійності регіонів і забезпечує передачу фінансових та матеріальних ресурсів на місця, підсилюючи локальні економічні можливості. Водночас, ринкова децентралізація сприяє участі приватних структур у реалізації державних функцій. Стимулюючи формування конкурентного середовища для управління та аналізу, що зменшує монополію держави на публічні послуги. Усі ці типи децентралізації тісно взаємопов'язані та взаємодоповнюються. Формуючи єдиний управлінський процес. Де кожен елемент підсилює загальну тенденцію демократизації управління.

Децентралізація як метод управління є важливим інструментом розвитку місцевої демократії. Адже без реального самоврядування нижчих рівнів влади та без практичної демократії як механізму здійснення влади досягнення ефективності децентралізаційних процесів є неможливим. Вітчизняні дослідники розглядають децентралізацію не лише як перерозподіл повноважень на користь регіонів. А й як процес делегування та субделегування окремих функцій. Що забезпечує баланс між центральним управлінням і місцевим самоврядуванням [26, с. 135].

Процес децентралізації в Україні є одним із пріоритетів адміністративної реформи. Метою якої є підвищення ролі регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування у здійсненні соціально-економічних перетворень.

Це сприяє оптимізації державного та комунального управління. Розвитку міжрегіональної та міжнародної співпраці в різних сферах суспільного життя. Що сприяє інтеграції місцевих інтересів у загальнодержавну стратегію. Децентралізація не лише полегшує впровадження економічних реформ. Але й сприяє формуванню регіональної автономії в межах єдиного державного управління. Що пришвидшує структурні зміни в економіці регіонів.

На національному рівні децентралізація поєднує загальнодержавні та локальні інтереси. Це дозволяє збалансувати інституційні аспекти місцевого самоврядування з принципом самостійності місцевих влад.

Цей принцип є ключовим для наближення органів влади до населення. Та створення сприятливих умов для виявлення й задоволення потреб громад.

Крім того, децентралізація як форма розвитку демократії підтримує цілісність державних інститутів. А також сприяє активізації місцевого населення у вирішенні власних проблем і запитів. Завдяки цьому знижується залежність суспільства від держави. Це дає змогу замінити частину впливу державного апарату на механізми саморегуляції, які формуються в рамках громади. Децентралізація також сприяє зменшенню витрат держави і платників податків на утримання державного апарату. Адже регіональні структури беруть на себе частину адміністративного навантаження.

Серед основних передумов і факторів, що обумовлюють необхідність децентралізації влади в Україні, слід виокремити наступні ключові аспекти:

1. Надмірна централізація повноважень у процесах прийняття рішень. Починаючи з моменту здобуття незалежності, Україна неодноразово зверталася до проблеми децентралізації, але найбільш активно цей процес розпочався у 2014 році. У період з 2010 року в Україні функціонувала модель суперпрезидентської республіки. У якій спостерігалася посилена концентрація повноважень та фінансових ресурсів у вертикалі органів виконавчої влади. Це призвело до суттєвого обмеження ролі Кабінету Міністрів як найвищого органу виконавчої влади. А також звуження функціональних можливостей Верховної Ради. А також це поставило під загрозу саму ідею парламентаризму в Україні. У цих умовах

місцеве самоврядування фактично було нівельоване. А фінансова самостійність територіальних громад практично зведена до мінімуму. Одночасно спостерігалося стрімке зростання рівня корупції. Вона набула безпрецедентних масштабів. Це в свою чергу поглиблювало кризу управлінської системи на місцевому рівні.

2. Фінансова неспроможність органів місцевого самоврядування. Незадовільний стан фінансової бази територіальних громад є наслідком обмежених ресурсів. Недостатніх для забезпечення повноцінного розвитку громад та вирішення повсякденних проблем. Відсутність фінансової незалежності позбавляє місцеві органи влади спроможності здійснювати стратегічне планування та розвивати інфраструктуру. Це негативно позначається на якості життя населення. Недостатній доступ до стабільних джерел фінансування суттєво обмежує можливості місцевих органів влади. Зокрема у сфері вирішення соціально-економічних проблем на місцевому рівні.

3. Порушення принципу субсидіарності у розподілі повноважень і формуванні доходної частини місцевих бюджетів. Принцип субсидіарності, згідно з яким повноваження повинні передаватися на той рівень влади, який найближче до громадян, не дотримується повною мірою в Україні. Органи місцевого самоврядування мають обмежені можливості в питаннях встановлення ставок місцевих податків і зборів, надання податкових пільг. А також у зміцненні доходної частини місцевих бюджетів шляхом скорочення наданих центральною владою податкових преференцій. Така ситуація обмежує здатність місцевих органів влади проводити ефективну фінансову політику. Це ускладнює досягнення фінансової автономії місцевого самоврядування. Перешкоджає стабільному розвитку територіальних громад.

Отже, основною метою державної політики у сфері децентралізації є перехід від централізованої моделі управління до більш динамічної та ефективної системи місцевого самоврядування. Це передбачає не тільки забезпечення спроможності органів місцевої влади, а й побудову дієвої системи

територіальної організації влади в Україні. Що здатна ефективно реагувати на соціально-економічні потреби громад.

Реалізація в повному обсязі положень Європейської хартії місцевого самоврядування є важливою складовою цього процесу. Що гарантує дотримання міжнародних стандартів та сприяє інтеграції України в європейське правове та управлінське середовище. Водночас, необхідно забезпечити повну реалізацію принципів субсидіарності. Повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування. Це є основою для створення ефективної, збалансованої та справедливої системи управління на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізації

Розвиток територіальної громади в умовах децентралізації вимагає комплексного підходу до використання її потенціалу. Що охоплює економічні, соціальні, культурні та інституційні аспекти. Для досягнення ефективного управління громадами важливою є розробка та реалізація стратегії розвитку, що має базуватися на врахуванні не лише місцевих потреб. А й європейських принципів державної регіональної політики. Такий підхід сприяє забезпеченню стабільного функціонування територіальних громад і відповідає загальним інтересам їхнього населення, а також принципам ефективного місцевого управління. Врахування інтересів громади має стати основою для формування місцевих нормативно-правових актів, які регулюють її життєдіяльність.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада визначається як сукупність жителів, які проживають на певній території та мають право на участь в управлінні місцевими справами. Однак, існують й інші трактування цього терміну. Так, деякі дослідники вважають територіальну громаду єдиним природним і соціальним утворенням. Воно функціонує у межах певної адміністративно-територіальної одиниці, реалізуючи повсякденні потреби та інтереси своїх мешканців. Об'єднана територіальна громада виникає внаслідок добровільного об'єднання кількох населених пунктів (сіл, селищ чи міст). Що створюють новий адміністративний центр, де формується єдина рада та інші органи місцевого самоврядування, які здійснюють управлінські функції для всіх об'єднаних одиниць. Процес формування механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації є надзвичайно актуальним, оскільки він забезпечує не лише

правове регулювання, але й стратегії для ефективного використання нових повноважень, наданих громадам. Впровадження реформи децентралізації вимагає розробки та прийняття відповідних законів і підзаконних актів, які дозволять здійснити необхідне правове забезпечення діяльності новостворених об'єднаних територіальних громад, що забезпечить їх стабільне функціонування в межах наданих повноважень.

Реформа місцевого самоврядування та організації територіальної влади реалізується відповідно до Конституції України, національних законів і положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Це передбачає дотримання ряду основоположних принципів. Серед них є принципи верховенства права, відкритості та прозорості управлінських процесів, забезпечення громадської участі. Також принцип повсюдності місцевого самоврядування. Субсидіарності. Доступності публічних послуг. Підзвітності органів місцевого самоврядування своїм громадам та органам виконавчої влади щодо виконання Конституції та законів України [28].

До основних переваг децентралізації публічної влади належать такі чинники:

1. Відсутність відповідальності за розвиток території, а також низький рівень довіри між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями. Цей аспект є важливим, оскільки успішна децентралізація вимагає ефективної взаємодії між місцевою владою та громадськістю. Без налагодження прозорих і підзвітних механізмів співпраці, розвиток територіальних громад стає значно ускладненим, що знижує ефективність управлінських процесів.

2. Незадовільний стан розвитку інфраструктури та низька якість надання публічних послуг громадянам. В умовах децентралізації багато місцевих органів влади зіткнулися з труднощами у забезпеченні необхідного рівня інфраструктури та наданні базових послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, транспорт та комунальні послуги. Ці питання вимагають не лише фінансових, а

й інституційних ресурсів, що інколи перевищує спроможність місцевих бюджетів.

3. Погіршення якості та доступності публічних послуг через ресурсну неспроможність переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати повноваження, як власні, так і делеговані. Системні проблеми з фінансуванням. Відсутність належних управлінських кадрів та інші фактори призводять до значних розривів між потребами громади та можливостями місцевої влади, що спричиняє дефіцит ефективних публічних послуг.

4. Розходження в поглядах щодо соціально-економічного розвитку між органами місцевого самоврядування та реальними інтересами територіальних громад. Часто місцеві органи влади не здатні адекватно враховувати потреби. А також інтереси своїх громадян при формуванні стратегій розвитку, що призводить до значної відмінності між декларованими цілями і реальними потребами населення.

Одним з суттєвих негативних наслідків децентралізації є також зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування. Це зумовлено низькою конкурентоспроможністю органів місцевого самоврядування на ринку праці та зниженням престижності посад. Це, в свою чергу, призводить до зниження ефективності прийняття управлінських рішень. Зміцнення кадрового потенціалу місцевих органів влади. А також підвищення професійних стандартів є необхідною умовою для забезпечення ефективного функціонування місцевого самоврядування [17, с. 39].

До основних актів нормативно-правового забезпечення розвитку територіальних громад в Україні слід віднести: Конституцію України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Європейську Хартію місцевого самоврядування.

Так, Статтею 140 Конституції України передбачено, що місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції

і законів України [35]. Цією ж статтею визначається, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи [35].

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначаються основні терміни щодо територіальної громади. Так, Стаття 1 говорить, що територіальна громада (ТГ):

- жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [74].

- адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село [74].

- виконавчі органи рад - органи, які створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами [74].

Важливо, що територія територіальної громади - нерозривна територія, в межах якої територіальна громада здійснює свої повноваження щодо вирішення питань місцевого значення відповідно до Конституції і законів України. Як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування [74].

Європейська Хартія місцевого самоврядування Статтею 3 «Концепція місцевого самоврядування» констатує, що місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ. Під власну відповідальність. В інтересах місцевого населення. Це право здійснюється радами або зборамис. Члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права. І які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення жодним чином не

заважає використанню зборів громадян, референдумів чи будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом [28].

Для ефективного вирішення проблем на рівні територіальних громад необхідне об'єднання зусиль самих громад, їх територій. А також фінансова підтримка з боку держави. Важливою умовою реалізації цього є прийняття низки законодавчих актів, зокрема Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про співробітництво територіальних громад». Попри те, що Конституція України гарантує право мешканцям сіл добровільно об'єднуватися в єдину територіальну громаду і формувати органи місцевого самоврядування, до цього часу механізм реалізації цього конституційного припису не був належно врегульований на законодавчому рівні [80].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» створює правові умови для зміцнення гарантій місцевого самоврядування. Однією з основних цілей цього закону є сприяння створенню дієздатних територіальних громад. Формуванню ефективно функціонуючих рад та їх виконавчих органів, головним завданням яких є покращення задоволення потреб громадян і забезпечення якісного надання соціальних послуг.

Крім того, він спрямований на забезпечення сталого розвитку територій та ефективного використання бюджетних коштів [60]. Закон України «Про співробітництво територіальних громад», який розроблено з урахуванням кращого європейського досвіду, запроваджує організаційно-правові засади для розвитку міжмуніципального співробітництва. Закон визначає принципи, форми, механізми, а також фінансування і контролювання такого співробітництва. Окрім того, він регламентує підстави та умови припинення співпраці між громадами. Згідно з чинним українським законодавством, хоча і передбачалося об'єднання ресурсів органів місцевого самоврядування для вирішення спільних проблем. Відсутність правових норм, які дозволяють це співробітництво, ставила під загрозу ефективність реалізації таких ініціатив. Не менш важливу роль у розвитку територіальних громад відіграє Закон України «Про засади державної регіональної політики», який визначає основні правові, економічні, соціальні,

екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України [80].

Цей нормативно-правовий акт створює передумови для комплексного підходу до розвитку регіонів і забезпечення ефективної взаємодії між територіальними громадами та державою. Муніципальне регулювання співробітництва територіальних громад охоплює чотири основні рівні: конституційний, законодавчий, регіональний та локальний. Зокрема, статутний. Ключовим аспектом є посилення функціональності громад у процесах співробітництва. Це є важливим елементом глобального тренду демократизації суспільства та децентралізації влади.

Для забезпечення регульованості тенденцій співробітництва територіальних громад на національному та міжнародному рівнях було ухвалено низку нормативно-правових актів. Що регламентують ключові аспекти цієї взаємодії. Ці документи охоплюють різні напрямки співробітництва територіальних громад. Зокрема визначають мету, завдання, цілі та принципи. Що лежать в основі таких процесів. А також організаційні форми співробітництва, рівні інтеграції громад та їх взаємодії.

Окрім цього, важливим є ресурсне забезпечення цього процесу, що включає бюджетно-фінансові, майнові, кадрово-професійні та інформаційні ресурси, які забезпечують ефективну співпрацю. Крім того, ці документи регулюють узгодження можливостей співробітництва на різних рівнях. Від регіонального до державного і навіть інтеграційних утворень. Важливим елементом є також документальний супровід. Що включає укладення договорів, угод, статутів та інших нормативних актів. Вони сприяють чіткій організації і прозорості процесу співробітництва територіальних громад [16, с. 185].

Нормативно-правове забезпечення співробітництва територіальних громад в Україні є необхідним для утвердження традицій місцевого самоврядування. Що ґрунтуються на принципах вільного господарювання, відмови від патерналізму та посилення відповідальності органів влади на місцях. Це забезпечує сприятливі умови для поглиблення інтеграційних процесів на

загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Зокрема через ратифікацію міжнародних стандартів у сфері місцевого самоврядування та розвитку територіальних громад. Підтримка ефективного співробітництва також потребує вдосконалення національного законодавства, яке має включати дієві нормативні акти, що не обмежуються декларативними положеннями. А реально сприяють розвитку місцевого самоврядування. Важливим аспектом є адаптація національних законів до стандартів розвинутих країн. Зокрема до вимог Європейського Союзу, що дозволяє інтегрувати Україну в європейську правову та адміністративну практику [16, с. 187].

Враховуючи, що Україна позиціонує себе як демократичну державу, що активно впроваджує реформу децентралізації, зростає значення міжнародних норм у сфері місцевого самоврядування і розвитку територіальних громад. Включаючи аспекти їх співробітництва. Це забезпечує відповідність внутрішньої правової системи міжнародним стандартам. Та сприяє інтеграції в європейське правове поле.

Після проголошення незалежності Україна здійснила ряд важливих кроків у напрямі інтеграції до міжнародного правового поля, підписавши та частково ратифікувавши низку угод та актів. Що безпосередньо стосуються організації і функціонування місцевого самоврядування. До цих документів належать такі міжнародні акти:

- Європейська хартія місцевого самоврядування (1985 р.).
- Європейська хартія міст і декларація прав міст (1992 р.).
- Міжнародна хартія про охорону історичних міст (1987 р.) та інші.

Ратифікація цих угод відкрила шлях до інтеграції українського місцевого самоврядування в європейські правові стандарти. Одним із найбільш значущих міжнародних нормативно-правових документів. Вони регулюють питання місцевого самоврядування, є Європейська хартія місцевого самоврядування. Ратифікована Україною у 1997 році. Цей документ не лише визначає ключові принципи функціонування місцевого самоврядування. Але й надає правову основу для розвитку територіальних громад в Україні в умовах децентралізації.

Хартія не обмежує розвиток місцевого самоврядування. А пропонує систему принципів та рекомендацій. Які сприяють його ефективному розвитку на засадах демократичності, прозорості та відповідальності. У цьому контексті Хартія є важливим інструментом для забезпечення прав територіальних громад на місцевому та міжнародному рівнях. Це сприяє посиленню їх автономії та підвищенню рівня місцевої демократії. Згідно з положеннями статті 12 Закону України «Про міжнародні договори України», Європейська хартія місцевого самоврядування є частиною національного законодавства. І підлягає безумовному виконанню. Це означає, що в разі будь-яких суперечностей між національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями, Україна зобов'язана застосовувати норми міжнародного договору. Що визначає пріоритет міжнародного права над національним в цьому контексті. Це створює правову основу для гармонізації внутрішньої правової системи з міжнародними стандартами місцевого самоврядування.

До важливих міжнародних нормативів, що регулюють місцеве самоврядування, належать також інші документи Європейського Союзу. Окрім Європейської хартії місцевого самоврядування. До таких документів відносяться Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями 1980 р., Хартія Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи 1994 р. А також інші важливі документи. Серед яких Соціальна хартія міст-членів Союзу Балтійських міст (2001 р.), Ольборгська хартія (1994 р.) та Торремолінська хартія про регіональне/просторове планування 1983 р. Ці документи містять важливі положення щодо співробітництва територіальних громад. А також розвитку місцевої демократії та покращення умов для сталого розвитку територіальних одиниць на різних рівнях управління [16, с. 189].

Завершення процесу децентралізації в Україні вимагає прийняття низки стратегічно важливих законодавчих та нормативно-правових актів. Це забезпечать правову основу для подальшої реалізації цієї реформи. Одним із ключових етапів є ухвалення законів, які регулюватимуть основні питання

адміністративно-територіальної реформи. Зокрема змін до Конституції України щодо децентралізації влади. Це дозволить уточнити принципи і механізми територіального устрою країни. Та створить необхідні умови для прийняття подальших нормативних актів, що стосуються місцевого самоврядування.

Водночас, такі зміни посилять правову базу для створення спроможних територіальних громад. Забезпечать повсюдність місцевого самоврядування. Та сприятимуть розмежуванню повноважень між органами місцевого самоврядування і виконавчої влади. Цей крок, заснований на принципі субсидіарності. Він дозволить знизити конфлікти в системі управління. А також оптимізувати розподіл функцій між органами влади. Наступним важливим кроком є прийняття нового закону про місцеве самоврядування,. Він забезпечить органам місцевого самоврядування на базовому рівні реальні повноваження. Це дозволить наблизити надання публічних послуг до громадян. Забезпечуючи ефективність і доступність управлінських процесів. Законодавче врегулювання також передбачатиме чітке визначення повноважень органів місцевого самоврядування на районному та обласному рівнях. Це дозволить оптимізувати структуру місцевого управління. Крім того, важливою складовою є наділення районних та обласних рад власними виконавчими органами. Що дасть змогу здійснювати більш ефективно управління на всіх рівнях.

Ключовим фактором успіху процесу децентралізації є створення спроможних громад, здатних забезпечити високий рівень життя своїх мешканців. Спроможна громада характеризується наявністю ініціативних і працьовитих людей. Які здатні формувати пріоритети у таких сферах, як освіта, охорона правопорядку, медицина, інфраструктура, культура та інші. Важливим аспектом є розвиток нормативно-правової бази на національному рівні. Що сприятиме залученню інвестицій, розвитку економіки та місцевого підприємництва. Це дозволить громадянам швидко отримувати адміністративні та соціальні послуги.. Зокрема у сфері реєстрації бізнесу, ліцензування, соціальних виплат і субсидій. Такі громади мають потенціал для швидкого розвитку завдяки ефективному використанню місцевих ресурсів та інвестицій.

Спроможні громади повинні приділяти особливу увагу підбору кадрів з достатнім рівнем знань у галузях менеджменту, маркетингу та логістики. Що сприятиме оптимізації витрат і максимізації доходів. Ці громади відповідають сучасним вимогам розвитку, отримують більшу кількість ресурсів і повноважень. Що є суттєвим кроком у напрямі децентралізації. Передача ресурсів, повноважень і відповідальності на базовий рівень є основою децентралізації. Що відображається в основних принципах цієї реформи: справедливості, доцільності та відповідальності.

Об'єднані територіальні громади, створені відповідно до чинного законодавства, мають численні переваги у процесі управління. Зокрема, вони мають більші території. Що дозволяє залучити кваліфіковане населення і сформувати ефективну виконавчу владу. В умовах нової бюджетної політики, громади отримують додаткові фінансові ресурси. Що дає можливість розвивати інфраструктуру. Будувати нові дороги. Покращувати водопостачання та освітлення. Утилізацію побутових відходів тощо. Таким чином, процес децентралізації в Україні триває в рамках значних законодавчих змін. Що дозволяють успішно реалізовувати реформу місцевого самоврядування та сприяти розвитку спроможних територіальних громад.

2.2. Аналіз стану розвитку територіальних громад (на прикладі Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області)

Регулювання розвитку регіонів в Україні здійснюється за допомогою низки інструментів, які упродовж часу свого використання демонструють різний ступінь й результативність. Цілісне бачення очікуваних змін від реформи децентралізації було закладене у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Вона була ухвалена Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 р. Цей установчий документ покликаний вирішити низку проблем, що стоять на заваді розвитку місцевого

самоврядування та гальмують впровадження публічних політик в масштабах держави. Під час ухвалення Концепції було продемонстровано політичну волю Уряду до комплексної децентралізації влади. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента від 12 січня 2015 року, включила децентралізацію у перелік першочергових реформ, необхідних для забезпечення європейських стандартів життя в державі. Метою політики у сфері децентралізації були визначені відхід від централізованої моделі управління в державі. Забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні. Реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Відповідно до Плану заходів щодо реалізації Концепції від 18 червня 2014 р., до ключових пріоритетів реформи було віднесено формування приблизно 1500 спроможних територіальних громад. Здатних стимулювати місцевий розвиток та надавати якісні й доступні публічні послуги на місцях (замість більш ніж десятка тисяч міських, селищних і сільських рад, неспроможних виконувати власні та делеговані повноваження). У рамках виконання цього завдання було заплановано вирішити також проблему «дублювання» повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів.

Втілення в життя Концепції передбачало створення правових засад для добровільного об'єднання територіальних громад вже протягом 2014 р. Протягом 2015-2017 рр. Уряд планував завершити процес об'єднання територіальних громад, після чого реорганізувати органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади на новій територіальній основі, а також уніфікувати та стандартизувати публічні послуги, що надаються на місцях. Водночас передбачалося внесення змін до Конституції України в частині утворення виконавчих органів обласних та районних рад. Моделювання адміністративно-територіальних одиниць у регіонах.

В умовах викликів територіальній цілісності спроможність Верховної Ради ухвалювати рішення щодо конституційних змін у частині децентралізації влади у 2014-2015 рр. була обмежена. За таких обставин основний акцент було зроблено на формуванні територіальних громад, спроможних до розвитку та забезпечення якісними та доступними публічними послугами на місцях.

Першим кроком на цьому шляху стало ухвалення Закону «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р., який дозволив громадам об'єднувати свої зусилля для вирішення спільних господарських та інших проблем, а також реалізовувати спільні проекти розвитку. Додатковим стимулом для співробітництва територіальних громад стала підтримка проектів міжмуніципального співробітництва від Державного фонду регіонального розвитку.

Формами міжмуніципальної співпраці стали реалізація спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів. З метою спільного здійснення відповідних заходів; спільне фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності. Утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій. Згідно з офіційним реєстром угод про співробітництво, станом на середину березня 2022 р. їх було укладено 451. Зокрема у сферах надання адміністративних послуг. Збору та утилізації побутових відходів. Ведення комунального господарства. Надання освітніх та медичних послуг тощо.

Поворотним моментом на шляху формування спроможних громад стало ухвалення Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (5 лютого 2015 р.). Та затвердження Методики формування спроможних територіальних громад (8 квітня 2015 р.), розробленої Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово- комунального господарства України.

Закон надав об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) такі самі повноваження, як у міст обласного значення. Унормував прямі міжбюджетні відносини ОТГ із Державним бюджетом. Передбачив фінансову підтримку ОТГ (загальний обсяг спеціальної державної підтримки розподіляється між бюджетами ОТГ пропорційно їхній площі та кількості населення) тощо. Відповідно до Закону, при добровільному об'єднанні громад має бути враховано історичні, культурні та етнічні чинники. А якість і доступність публічних послуг, що надаються в ОТГ, не можуть бути гіршими, ніж до об'єднання. Методика формування спроможних територіальних громад регламентує вимоги до Перспективних планів формування територій громад кожної області. А також визначає критерії для потенційних адміністративних центрів ОТГ.

Таким чином, розширення повноважень органів місцевого самоврядування спроможних громад. А також фінансове заохочення процесів добровільного об'єднання громад створило нормативно-правове підґрунтя для стрімкої динаміки формування ОТГ.

Додатковим стимулом для нарощування темпів формування спроможних громад стало нормативно-правове забезпечення добровільного приєднання територіальних громад до вже сформованих ОТГ. Це стало можливим завдяки Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад (підписаного Президентом 17 березня 2017 р.). Закон дозволяє за спрощеною процедурою приєднуватися до ОТГ тим громадам. Які мають відповідну спільну межу і за перспективним планом формування територій громад області належать до цього об'єднання. Відповідно до Закону, голову ОТГ. До якої приєднується сусідня громада, не переобирають. А вибори депутатів ради ОТГ проводяться лише на приєднаній території. Водночас приєднана громада стає старостинським округом у відповідній ОТГ. А голова приєднаної громади стає старостою і входить до виконавчого комітету ОТГ (за посадою). Як і у випадку добровільного об'єднання громад, ініціатором приєднання можуть бути голова, депутати чи мешканці ОТГ або приєднуваної громади.

Уже за рік механізм приєднання було застосовано щодо міст обласного значення – ключових центрів економічної активності. Так, 3 квітня 2018 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення».

Цей закон надав спрощену можливість для об'єднання відповідних громад за принципом приєднання територій, що не потребує необхідності проведення перевиборів відповідного міського голови та відповідної міської ради. Але передбачає обов'язкове включення голови приєднаної громади до виконавчого комітету міської ради відповідного міста обласного значення. Ухвалення цього Закону надало відчутний імпульс процесу формування ОТГ. Разом із тим, проблемною позицією цього закону є те, що він юридично позбавляє міські територіальні громади. Які межують з містами обласного значення, можливості такого приєднання.

Саме формат приєднання громад до міст обласного значення відносять до ключових рушіїв добровільного об'єднання громад на новому етапі реформи децентралізації. Старт нового етапу реформи децентралізації відображено у Плані заходів Уряду з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 рр., що було ухвалено 23 січня 2019 р. Ключовим завданням цього етапу є затвердження нової територіальної основи для діяльності органів влади на рівні громад шляхом фіналізації процесу добровільного об'єднання громад. Суспільний запит на подальше підвищення спроможності громад та політична воля до проведення місцевих виборів 2020 року на новій територіальній основі актуалізують потребу завершити процес формування об'єднаних громад за допомогою додаткових нормативно-правових стимулів. Йдеться про прискорення затвердження перспективних планів ОТГ усіх областей із 100% покриттям територій; максимальне сприяння добровільному об'єднанню/приєднанню громад, особливо до міст обласного значення;

затвердження території громад усіх областей, тобто завершення створення адміністративно-територіальних одиниць базового рівня. Це означає, що впродовж останнього часу р. процес об'єднання територіальних громад залишався добровільним. Тоді як невиключена можливість застосування адміністративного способу затвердження території громад областей у 2024 р.

Фінансова децентралізація є ключовим елементом загального процесу децентралізації в Україні. Оскільки вона забезпечує найбільшу ступінь прозорості та автономії для органів місцевого самоврядування. Вона безпосередньо пов'язана з трансформацією та удосконаленням системи міжбюджетних відносин, що дозволяє громадам отримати реальні механізми фінансової самостійності. Однією з основних складових фінансової децентралізації є делегування повноважень органам місцевого самоврядування щодо формування власної податкової бази. Це включає в себе право на визначення ставок місцевих податків і зборів, що дозволяє громадам більш ефективно мобілізувати фінансові ресурси для покриття своїх потреб. Такі повноваження відкривають нові можливості для органів місцевого самоврядування в управлінні фінансами, створюючи передумови для економічного розвитку на місцях. Крім того, фінансова децентралізація сприяє введенню податкових стимулів для різних галузей економіки на регіональному рівні. Це дає громадам змогу адаптувати свою податкову політику до специфіки місцевих умов, знижуючи податковий тягар для підприємств у пріоритетних галузях і таким чином залучати інвестиції.

Водночас, таке делегування повноважень сприяє конкуренції між місцевими органами самоврядування, оскільки кожна громада має стимул оптимізувати свої податкові ставки для забезпечення фінансової стабільності та розвитку. Важливим є також те, що громади здатні визначати ефективність податкової політики в межах своєї території, що дозволяє зменшити регіональні диспропорції. Однак попри ці позитивні зміни, на практиці фінансова децентралізація не завжди вирішує проблему повної самодостатності місцевих бюджетів. Багато місцевих громад стикаються з труднощами щодо достатнього

наповнення своїх бюджетів через обмеженість податкових надходжень або відсутність ефективних джерел доходів. Тому питання збільшення фінансових ресурсів для місцевого самоврядування залишається відкритим і потребує додаткових механізмів. В умовах обмежених фінансів органи місцевого самоврядування мають активно шукати додаткові джерела надходжень. Щоб забезпечити стабільне функціонування інфраструктури та надання соціальних послуг. Доцільним є пошук альтернативних джерел фінансування місцевих бюджетів, таких як розміщення тимчасово вільних коштів на депозитах. Що дозволяє забезпечити додаткові доходи для громад. Крім того, застосування інструментів, таких як придбання цінних паперів, може стати ефективним засобом управління вільними коштами громади. Це дозволить зменшити залежність місцевих органів від обмежених бюджетних асигнувань. Та відкриє нові можливості для розвитку місцевої економіки.

Іншим важливим механізмом є залучення позик або надання кредитів, що дає змогу місцевим громадам фінансувати великі інфраструктурні проекти. Без необхідності значних первинних капіталовкладень. Водночас, така практика вимагає належного управління борговими зобов'язаннями. Оскільки неврегульоване боргове навантаження може призвести до фінансових труднощів на місцевому рівні. З цією метою місцеві органи можуть застосовувати муніципальні облігації. Що дозволяють залучати капітал від інвесторів та забезпечувати довгострокове фінансування важливих проектів. Загалом, фінансова децентралізація не тільки сприяє розвитку місцевих громад. Але й надає органам місцевого самоврядування більше інструментів для самостійного управління своїми фінансами. Завдяки цим можливостям, громади отримують реальний контроль над фінансовими ресурсами. Це сприяє підвищенню їх ефективності та забезпеченню сталого розвитку. Тому важливою складовою успішної фінансової децентралізації є здатність місцевих органів знаходити нові джерела фінансування. Ефективно використовувати існуючі ресурси та знижувати фінансові ризики. Що забезпечить стійкість та незалежність місцевих бюджетів.

На початку реформи висловлювались різні думки фахівців щодо того, якою має бути реформа – примусовою чи добровільною, чи повинна мати чітко визначені терміни, бути форсованою чи поступовою. Значна увага приділялася питанням обрахунку кількості об'єднаних територіальних громад, що мають прийти на заміну низовим адміністративно-територіальним одиницям. Фахівці, зокрема, Ю. Ганущак, ще до початку реформи стверджували, що для ефективного започаткування дії місцевого самоврядування на рівні громад, ефективного розподілу ресурсів. Та створення можливостей для збільшення ресурсного потенціалу достатньою буде кількість громад на рівні від 1000 до 3000, які мають поступово замінити близько 12 тис. місцевих рад. Проте період досягнення такого результату не встановлювався. Як результат, на практиці процес формування ОТГ відбувався досить повільно.

У рамках реформи децентралізації влади протягом 2015-2020 рр. у Полтавській області було утворено 60 територіальних громад. Для прикладу наведемо Білоцерківську територіальну громаду Миргородського району Полтавської області. Село Білоцерківка (1646 – 2023 р.). Визначити точно, коли саме було засновано Білоцерківку і хто були першими поселенцями, через брак документальних історичних даних немає можливості. За народними переказами першими поселенцями були два рідних брати – Дорош і Василь, котрі прийшли сюди десь із-за Дніпра. Старший Дорош осів тут і почав займатися хліборобством, а менший брат Василь обрав військову службу і дослужився до пана. Проте, чому містечко отримало назву Білоцерківка, старожили розповідали таку історію, що у поселенні були дві церкви – «Березівська» (Архангело-Михайлівська) і «Бажеєвська» (Успенська). Березівська церква (місце знаходження її було, де нині Білоцерківський молокозавод) була дуже висока, біла, стояла при в'їзді в містечко, яке звалось тоді якось інакше. Подорожній люд, не мудруючи, наближаючись говорив: «вже видно білу церковку». Такі народився топонім Білоцерковка [90].

Білоцерківська сільська територіальна громада (далі – Білоцерківська ТГ) утворена 13 серпня 2015 року. Відповідно до ЗУ «Про добровільне об'єднання

територіальних громад». 25 жовтня 2020 року в Україні пройшли місцеві вибори вже на новій територіальній основі. І до Білоцерківської громади приєднали Рокитянську громаду. Станом на 01.01.2023 року до складу Білоцерківської ТГ входять 29 населених пунктів шести колишніх рад: Білоцерківської (с. Білоцерківка, с. Герусівка, с. Дзюбівщина, с. Коноплянка, с. Красногорівка, с. Лугове, с. Морозівщина, с. Сидорівщина). Балаклійської (с. Балаклія, с. Колосівка, с. Писарівщина, с. Шипоші). Бірківської (с. Бірки, с. Баланди, с. Вишняківка, с. Стінки). Подільської (с. Поділ, с. Огирівка), Рокитянської (с. Рокита, с. Андрущине, с. Говори, с. Кравченки). Та Корнієнківської (с. Корнієнки, с. Вишарі, с. Мостовівщина, с. Попове, с. Трудолюбиве, с. Цикали, с. Шпирни). Білоцерківська ТГ знаходиться в Миргородському районі Полтавської області. Вона межує з Великобагачанською ТГ, Решетилівською ТГ, Шишацькою ТГ та Глобинською ТГ. Село Білоцерківка є адміністративним центром територіальної громади та розташоване на півдні Миргородського району [90].

Територія громади є компактною (площа – 313,2 км²). Зі зручним транспортним сполученням. Що здійснюється по дорогах із твердим покриттям. Відстань від адміністративного центру (с. Білоцерківка) до районного (м. Миргород) дорівнює 42 км. До обласного (м. Полтава) - 60 км. Територія Білоцерківської ТГ є нерозривною. Її межі визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад. Що увійшли до складу громади об'єдналися. Частина населених пунктів, включаючи с. Білоцерківка, розташована вздовж річки Псел. Також на території громади знаходяться й інші природні водойми: дрібні річки з притоками, озера, близько 20 ставків. Є лісові масиви, що переважно примикають до річок. Наявність на території громади водних і лісових ресурсів створює сприятливі передумови для розвитку рекреаційних та туристичних послуг. Розвитку в перспективі ставкового рибальства [90].

Демографічна ситуація в населених пунктах громади має ряд негативних тенденцій. Протягом останніх років спостерігається тенденція до скорочення

чисельності населення за рахунок негативного природного приросту. За статеву структуру населення переважають жінки (51,6 %). Кількість людей молодшого за працездатний вік та працездатного віку з року в рік зменшується. Смертність перевищує народжуваність. У загальній структурі населення діти складають лише 10 %, люди старшого віку у т.ч. пенсіонери та люди з особливими потребами складають більше 25 % від загальної чисельності населення. Вимирання, міграція, старіння населення погіршують якість трудового потенціалу громади [90].

Скорочення чисельності населення звужує місцевий ринок товарів і послуг, що є однією з причин інвестиційної непривабливості території. Необхідно приймати кардинальні заходи для виправлення ситуації шляхом створення робочих місць для повернення молоді та організації якісної інфраструктури розміщення як для них, так і для майбутніх трудових мігрантів. На початок 2023 р. чисельність вимушено переміщених осіб в громаді перевищувала 600 осіб. Це більше за 10% від загальної кількості жителів громади, що має вплив на її подальший розвиток та ідентичність [90].

Зазначимо, що внутрішньо переміщені особи почали прибувати до Білоцерківської територіальної громади ще в 2014 р., але основна їхня маса приїхала в 2022 р. Структура внутрішньо переміщених осіб за віком дещо гірша. За загальну вікову структуру громади: питома вага людей літнього віку становить 41% (проти 19,5% всього в громаді). Це означає, що має надалі зростати навантаження на соціальну сферу та медичні заклади. За рахунок збільшення числа учнів дещо зросла і загальна кількість учнів в школах громади. Але, суттєвого впливу на показники наповнюваності шкіл не відбулося.

Треба зазначити, що війна безпосередньо вплинула на наповнення місцевого бюджету, і в 2023 році планується його, хоча і несуттєве, але зменшення в порівнянні із 2022 роком. Основними надходженнями до бюджету громади в 2023 році будуть надходження від податку на доходи з фізичних осіб (70%), податку на майно (12%) та сумарного єдиного податку (разом с/г виробники та інші) (12%).

До складу депутатського корпусу Білоцерківської сільської ради входить 22 депутати, із них: 18 осіб позапартійні, 2 висувалися від політичної партії «Опозиційна платформа-За життя» та 2 від Політичної партії «Рідне місто»[90].

Утворено 4 постійні депутатські комісії Білоцерківської сільської ради: 1. «Постійна комісія з питань планування, фінансів, бюджету, соціально-економічного розвитку, житлово-комунального господарства та комунальної власності». 2. «Постійна комісія з питань промисловості, підприємництва, сфери послуг, містобудування, будівництва, земельних відносин та охорони природи». 3. «Постійна комісія з питань прав людини, законності, депутатської діяльності і етики». 4. «Постійна комісія з питань освіти, охорони здоров'я та соціального захисту населення, культури, молоді і спорту» [90].

Білоцерківська територіальна громада приймає активну участь у щорічних конкурсах в рамках обласної програми (наразі конкурси призупинено):

1. «Бюджет участі Полтавської області» (стали проектами-переможцями; реалізовано):

- 2019 рік: «Облаштування місць відпочинку в парковій зоні села Попове Великобагачанського району», «Облаштування спортивного майданчика в селі Бірки Білоцерківської ОТГ».

- 2020 рік: «Розбірна мобільна сцена для жителів Рокитянської ОТГ у с. Попове, Великобагачанський район», ««Здорова громада – запорука здорової нації» - встановлення вуличних тренажерів для жителів Рокитянської ОТГ Великобагачанського району».

- 2021 рік (здобули перемогу, але реалізувати у 2022 році не вдалося у зв'язку з повномасштабним вторгненням): «Облаштування спортивного майданчика в селі Дзюбівщина Білоцерківської ТГ», «Облаштування місць відпочинку в парковій зоні села Мостовівщина Білоцерківської ТГ», «Облаштування алейок у парку «Молодіжному» с. Попове, Білоцерківська громада» [90].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Забезпечення спроможності територіальної громади

Одним із найбільш актуальних завдань у контексті сучасного розвитку України є створення спроможних та самодостатніх територіальних громад, які є невід’ємною основою для забезпечення ефективного функціонування країни в умовах децентралізації. Це завдання набуває особливого значення, оскільки саме такі громади здатні забезпечити високий рівень управлінської та соціально-економічної ефективності на місцевому рівні. Важливість цього процесу обумовлена тим, що розвиток демократії в суспільстві безпосередньо залежить від наявності розвиненої та ефективної системи місцевого самоврядування, яка є ключем до самодостатності громад. Самодостатність територіальних громад є одним із основних критеріїв розвитку демократії. Оскільки вона передбачає наявність здатності громади ефективно вирішувати свої внутрішні проблеми та сприяти реалізації місцевих ініціатив. Лише самодостатня громада може брати активну участь у процесах управління власними справами, як безпосередньо, так і через обрані органи місцевого самоврядування. Це забезпечує не лише більш оперативне реагування на запити та потреби населення. А й створює простір для втілення новаторських ідей, інноваційних рішень. Що стимулює розвиток громадської активності та підвищує рівень соціальної відповідальності.

Уряд України затвердив Дорожню карту децентралізації. Документ визначає подальші кроки для реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки.

Планом заходів визначено ключові кроки для становлення спроможних громад, зокрема:

- зміна законодавства (законопроекти щодо удосконалення

регулювання механізму затвердження територій територіальних громад і визначення їх адмінцентрів. Про особливості відновлення публічної влади на деокупованих територіях; про розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади. Щодо удосконалення законодавчих інструментів консультацій органів державної влади з асоціаціями органів місцевого самоврядування. Про місцеву статистику та ін).

– підвищення інституційної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

– розбудова місцевої демократії та широке залучення жителів до прийняття управлінських рішень на місцях [101].

Самодостатність Ю. Сурмін в Енциклопедичному словнику з державного управління визначає як якість системи незалежно існувати та розвиватися за стійкого гомеостазу з навколишнім середовищем. Коли система спроможна подолати його виклики, надзвичайні ситуації. Та здатна до кардинальної перебудови. Самодостатня система характеризується значними внутрішніми джерелами розвитку. Це дає змогу зберігати незалежність. Або протистояти факторам навколишнього середовища. Така система відрізняється від інших систем розвинутою самодетермінацією. Яка забезпечує попередження подій [93, с. 630].

П. Надолішній в Енциклопедії державного управління (Київ, НАДУ, 2011) дає визначення інституційній спроможності держави. Взнявши за основу його визначення можна констатувати. Що спроможність (реальна здатність) територіальної громади завдяки належному рівню інституційного розвитку (інституціалізації влади) реалізувати наявний потенціал. З метою виконання завдань, що впливають з покладеної на неї місії. Спроможність територіальної громади інституційна - одне з базових понять концепції спроможності територіальної громади. Проблеми функціонування територіальної громади в умовах глобальних криз. А також питання формування належного інституційного середовища як чинника сталого соціально-економічного

розвитку країн перебувають у центрі сучасної світової наукової думки [57, с. 578].

Проблема формування спроможних територіальних громад в Україні протягом тривалого часу залишається однією з найбільш актуальних та складних. Незважаючи на те, що принцип самостійності територіальних громад проголошений Конституцією України, на практиці цей принцип часто не реалізується повною мірою. Більшість територіальних громад, маючи законодавче право вирішувати питання місцевого значення, насправді не мають достатніх ресурсів та можливостей для їх ефективного виконання. Така ситуація значною мірою зумовлена недостатнім рівнем фінансової та адміністративної самостійності. Що є необхідним для забезпечення реальної здатності громад до самостійного функціонування.

Аналіз світового досвіду підтверджує, що лише самодостатні територіальні громади можуть ефективно вирішувати локальні питання, оскільки вони мають необхідні інституційні та фінансові ресурси для здійснення управлінських функцій на місцевому рівні. Такі громади здатні організовувати управління власними справами як безпосередньо. Так і через обрані органи місцевого самоврядування. Що створює умови для прояву ініціативи, розвитку місцевої економіки та підвищення якості життя громадян.

Це є основою для формування соціально відповідальної та динамічної місцевої влади. Здатної адекватно реагувати на змінювані потреби населення та реалізовувати стратегії сталого розвитку. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває дослідження поняття та розвитку територіальних громад. Зокрема в контексті їх самодостатності. Це питання перебуває на перехресті інтересів наукової спільноти, органів державної та місцевої влади, а також самих жителів територіальних громад сіл, селищ та міст. Які безпосередньо відчують результати реформ. Формування спроможних громад потребує не лише теоретичних напрацювань. А й практичних механізмів, що сприятимуть їх економічному зміцненню та соціальному розвитку. Територіальні громади є основою системи місцевого самоврядування в Україні. Що визначає їх ключову

роль у забезпеченні розвитку держави. У зв'язку з цим, важливим є не лише питання створення «спроможних» об'єднаних територіальних громад, але й формулювання ефективних моделей розвитку для кожного регіону країни. Адже майбутні успішні реформи в Україні залежать від того, як ці громади будуть інтегровані в загальнодержавну стратегію розвитку. Та які інструменти для забезпечення їх самодостатності та управлінської ефективності будуть розроблені в рамках діючої нормативно-правової бази.

У Конституції України (ст. 140-143) зокрема зазначено, що «територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення, а саме:

- обирають сільського, селищного чи міського голову. Який очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради. Старост та депутатів ради, які представляють та захищають інтереси всієї громади. Управляють майном, що є в комунальній власності. Затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку. Контролюють їх виконання.

- затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання. Встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону.

- забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів. Утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи. А також здійснюють контроль за їх діяльністю. Вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції» [35].

У Цивільному кодексі України зазначено, що «територіальні громади є юридичними особами, мають свої рахунки, надходження..., можуть створювати комунальні підприємства, навчальні заклади, підприємницькі товариства. Приймати участь в їх діяльності на загальних підставах» [102].

У Європейській хартії місцевого самоврядування зокрема зазначено, що «одним із специфічних суб'єктів місцевого самоврядування є територіальна громада. Її специфіка полягає в тому, що на місцевому рівні можна розглядати перетворення територіальної громади з учасника управління в його первинного суб'єкта. Як відомо, під управлінням розуміють будь-який цілеспрямований вплив суб'єкта управління на об'єкт управління. Але в умовах самоврядування очевидно сильнішим є вплив управлінської системи самої на себе. Таким чином, є не дві системи – управлінська і та, якою управляють, а одна – самоуправлінська. Самостійність місцевого самоврядування, яка знаходить свій вияв у організаційній і матеріально-фінансовій відокремленості. Самостійному вирішенні місцевих справ у рамках компетнцій, закріпленої законодавством. Самостійній відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування» [28].

У Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 6) також надається визначення територіальній громаді. А саме вона є «первинним суб'єктом місцевого самоврядування. Основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду. Утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову; територіальні громади села, селища, міста. Що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду. Можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом» [74].

Для глибшого розуміння поняття самодостатності територіальних громад необхідно звернутися до історичних та концептуальних основ цього терміна. А також розглянути його еволюцію у контексті місцевого самоврядування. Перш за все, важливо уточнити саму сутність терміну «самодостатність». Та визначити його застосування в межах територіальних громад. Самодостатність громад є складним і багатовимірним явищем. Воно включає не лише економічну спроможність. Але й здатність самостійно організовувати управлінські,

соціальні та інші процеси. Які забезпечують функціонування громади в межах своїх територіальних та адміністративних повноважень. Перш ніж перейти до аналізу побудови спроможних територіальних громад, варто зупинитися на визначенні поняття «спроможна територіальна громада». Воно неодноразово використовується в нормативно-правових актах. Що регулюють реформу місцевого самоврядування в Україні. Однак на сьогодні це визначення не має чітко закріпленої формулювання в законодавстві. Це ускладнює правове розуміння та практичне застосування цього терміну. Відсутність єдиного нормативного визначення поняття «спроможна територіальна громада» потребує наукового осмислення та уточнення критеріїв. За якими можна оцінювати рівень самодостатності та ефективності таких громад.

Термін «самодостатній» в українській мові часто ототожнюється зі словом «самодовліючий». Що вказує на здатність об'єкта чи суб'єкта існувати без зовнішньої допомоги. За визначенням, наведеним у тлумачному словнику української мови, «самодостатній» означає «який має цінність сам по собі» і «який має цілком самостійне значення» [97, с. 174]. Це визначення є досить загальним і не дає чітких меж та критеріїв для оцінки рівня самостійності та значущості в контексті територіальних громад. Однак можна розглянути більш конкретні параметри. Які б дозволили оцінити межі самодостатності громади, зокрема в аспектах її здатності до самоуправління, фінансової незалежності. Та ефективного надання публічних послуг без значної зовнішньої підтримки.

Самодостатності громади сприяють різного роду програми і проекти, які реалізуються на території тої чи іншої громади. Розглянемо Білоцерківську територіальну громаду Миргородського району Полтавської області. Так, у 2022 році завдяки реалізації Швейцарсько-українського проєкту DECIDE «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» на території громади успішно впроваджено шкільний громадський бюджет (ШГБ) Білоцерківської територіальної громади (8 навчальних закладів громади взяли активну участь в даному конкурсі та отримали можливість втілити в життя одну з своїх ідей, що здобула перемогу): Білоцерківський ліцей «Клуб екодозвілля «INTERMEZZO».

Красногорівський ліцей «Створення сучасної студії української мови та літератури в Красногорівському ліцеї». Рокитянський ліцей «Сучасна хімічна лабораторія в Рокитянському ліцеї». Мостовіщинська гімназія «Створення мобільного кінотеатру для учнів Мостовіщинської гімназії». Попівська гімназія «Створення Центру цифрових освітніх технологій на базі Попівської гімназії». Бірківська гімназія «Створення коворкінг – центру з використанням сучасних інформаційних технологій для Бірківської гімназії». Подільська гімназія «Облаштування тренажерно-спортивного комплексу «Спорт для всіх» в Подільській гімназії». Балакліївська гімназія «Створення сучасної наукової лабораторії природничих наук на базі Балакліївської гімназії» [90].

Самостійність територіальних громад розглядається як здатність функціонувати незалежно від зовнішніх впливів. Це що передбачає забезпечення правової гарантії незмінності законодавчо встановлених принципів. Які регулюють основні параметри формування місцевих бюджетів. Зокрема, це включає стабільність джерел доходів місцевих бюджетів. А також закріплення за органами місцевого управління прерогативи щодо визначення напрямів використання бюджетних коштів. Зокрема вільних ресурсів, отриманих через перевищення фактичних надходжень над прогнозними.

Такі механізми стимулюють органи місцевого самоврядування до пошуку шляхів збільшення доходів та досягнення високих показників у сфері бюджетного планування. Сприяючи тим самим підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами на місцях. Самодостатність територіальних громад визначається як наявність необхідних фінансових ресурсів. Що відповідають завданням і викликам, які стоять перед органами місцевого управління. Це забезпечує ефективну реалізацію делегованих повноважень. Кількість яких у рамках чинного законодавства, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», на 13,8 % перевищує кількість власних повноважень. Найбільше це стосується сфер, таких як освіта, охорона здоров'я, культура, фізична культура і спорт. А також регулювання земельних відносин і охорона навколишнього середовища. Важливою складовою самодостатності є

також компенсація втрат місцевих бюджетів. Зокрема, у разі прийняття державою рішень. Які зумовлюють фінансові витрати для місцевих бюджетів. Таких як встановлення пільг для окремих категорій громадян (наприклад, на безкоштовний проїзд у громадському транспорті тощо).

Самодіяльність територіальних громад включає схвалення ініціатив місцевих органів управління. Які спрямовані на пошук додаткових джерел фінансування місцевих бюджетів. Одним із таких шляхів є можливість додаткового оподаткування деяких загальнодержавних податків. Таких як податок на доходи фізичних осіб або акцизний збір. З варіативними ставками у межах від 0 до 0,5 %. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів також може досягатися через скорочення необґрунтованих витрат. З застосування програмно-цільового методу складання та виконання бюджету, що дозволяє досягти більшої результативності в процесі фінансування соціальних, економічних та інших важливих ініціатив на рівні територіальних громад. Самобутність територіальних громад полягає у врахуванні специфіки. Та оригінальності кожної окремої громади при формуванні бюджетної політики. Це означає певну свободу у визначенні місцевих податків і зборів. А також в адаптації фінансових нормативів. Які забезпечують соціальні послуги, що держава може гарантувати громадянам.

До таких фінансових нормативів можуть бути введені коригувальні коефіцієнти. Що враховують специфіку соціальної інфраструктури. Її розгалуженість та просторове розташування. Крім того, змінюється функціональна спрямованість міжбюджетних трансфертів. Які більше орієнтовані не лише на підтримку. Але й на стимулювання розвитку територіальних громад. Що супроводжується посиленням відповідальності місцевих органів управління за ефективний розвиток територій.

Запропонована модель, за своєю сутністю, є інтерактивною. Оскільки передбачає активну участь усіх суб'єктів бюджетного процесу та місцевого розвитку. Що включає як законодавчу владу, так і кожного члена територіальної громади. Від державного до сільського бюджету. Таке підґрунтя забезпечує

системний підхід до управління ресурсами територіальних громад. Це що сприяє стабільності та передбачуваності бюджетних вимірів. Впровадження цієї моделі має забезпечити підвищення фінансової спроможності територіальних громад. А отже, поліпшить фінансове забезпечення управління територіальним розвитком [39].

Аналіз наукових публікацій засвідчує, що поняття самодостатності територіальних громад є багатограним і різноманітним. Дослідження в цій сфері виявляють неоднозначність у трактуванні цього поняття. Переважна більшість вітчизняних науковців акцентує увагу на ресурсному забезпеченні територіальних громад як ключовому аспекті самодостатності. Зокрема економічному та фінансовому компонентах діяльності органів місцевого самоврядування. Більше того, варто зазначити, що самодостатність часто ототожнюється з можливістю громади забезпечувати себе необхідними ресурсами. Не залежачи від зовнішньої допомоги. Щоо включає в себе як фінансові потоки, так і людські та матеріальні ресурси. Однак, зосереджуючи увагу виключно на розвитку самодостатності окремих територіальних громад (сіл, селищ, міст), слід враховувати. Що одночасно виникає проблема взаємозв'язку між громадами, органами місцевого самоврядування та іншими структурами, уповноваженими на управління майном відповідних громад. Важливими залишаються питання ефективної підготовки управлінських кадрів та гармонійного функціонування загальної системи місцевого самоврядування.

Таким чином, самодостатньою територіальною громадою слід розглядати таку громаду, яка має чітко визначену територію, розвинену соціальну інфраструктуру, необхідний кадровий потенціал. А також достатні матеріальні та фінансові ресурси для ефективного вирішення питань місцевого значення на користь жителів громади. Самодостатність передбачає також здатність місцевих органів влади виконувати як власні, так і делеговані повноваження. Оскільки забезпечення самодостатності є основою місцевого та регіонального розвитку будь-якої країни. Ця проблема потребує глибоких комплексних досліджень для розробки практичних рекомендацій з її реалізації. Досягнення високого рівня

самодостатності є важливим чинником ефективного місцевого самоврядування, що сприяє стабільному розвитку територій. Одним із основних завдань є гармонізація розвитку суспільства. Що відповідає на виклики сучасності та майбутнього, відповідно до класичного визначення сталого розвитку. Який дозволяє нинішнім поколінням задовольняти свої потреби без загрози для майбутніх поколінь.

3.2 Активізація інституційного забезпечення самодостатності територіальних громад

Слабкість самоорганізації соціального капіталу територіальних громад, нестабільність неформальних інститутів. Та недостатня ефективність правозастосування на центральному та локальному рівнях є визначальними факторами, що обумовлюють необхідність створення спеціалізованих інститутів розвитку на регіональному та місцевому рівнях. Ці інститути стають основними суб'єктами. Здатними забезпечити ефективне управління розвитком територій, сприяючи інтеграції економічних і соціальних процесів на місцевому рівні. Вони виступають як механізми для подолання інституційних недоліків і сприяють створенню стійких моделей розвитку. На основі локальних ресурсів та міжнародних практик.

Інститути місцевого розвитку функціонують на основі фінансування, яке може надходити як із місцевого бюджету. Так і через механізм спільного фінансування з приватним бізнесом. Міжнародними донорськими організаціями або на основі власної господарської діяльності таких інститутів. В окремих випадках вони можуть мати форму неприбуткових громадських об'єднань, що в свою чергу дозволяє залучати додаткові ресурси і зміцнювати спроможність цих інститутів. Ключовою перевагою таких організацій є наявність чітко визначених та прозорих правил діяльності. Що створює умови для їхнього ефективного функціонування навіть в умовах інституційної недостатності. Вони можуть слугувати точками концентрації інтересів різних соціальних груп. Що сприяє

колективним діям на регіональному рівні. Та відкриває можливості для співпраці з іншими економічними суб'єктами. Як на національному, так і на міжнародному рівнях. Важливим аспектом функціонування інститутів місцевого економічного розвитку є їхня здатність впроваджувати інноваційні моделі управління. Та економічного розвитку, зокрема через імплементацію в національну інституційну систему іноземних інститутів і методик. Це дозволяє модернізувати місцеві економічні практики. Використовуючи передовий міжнародний досвід і адаптуючи його до локальних умов.

До основних завдань інститутів місцевого економічного розвитку належать:

- сприяння стратегуванню розвитку територіальної громади – забезпечення довгострокового інклюзивного розвитку. Який враховує інтереси широких верств населення. Та дає можливість ефективно реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі.

- розробка та впровадження стимулів економічного розвитку – визначення інструментів, що сприяють сталому розвитку громади. Зокрема через податкові та фінансові пільги. А також через підтримку інноваційних підприємств.

- залучення додаткових фінансових ресурсів – активна робота із залученням інвестицій, фінансування з міжнародних джерел. І національних грантів для стимулювання місцевих ініціатив.

- надання правової та інформаційної підтримки місцевому бізнесу – створення правових умов для розвитку підприємницької діяльності. Зокрема через надання консультаційних послуг. Та сприяння у вирішенні юридичних питань.

- поширення інвестиційних пропозицій і супровід інвесторів – діяльність, спрямована на залучення та супровід інвесторів. Підготовка та презентація проектів, що є потенційно привабливими для зовнішніх вкладень.

- концентрація фінансових ресурсів та супровід місцевих проектів – концентрація місцевих і зовнішніх фінансових ресурсів для підтримки проектів.

Ініційованих місцевими органами влади. Це дозволяє більш ефективно реалізовувати ініціативи на місцевому рівні.

– забезпечення моніторингу економічних показників громади – створення системи моніторингу для оцінки ефективності економічної політики громади. А також обробка та надання доступу до місцевих статистичних даних. Що дозволяє оперативно коригувати стратегії розвитку.

Виходячи з окресленого поля завдань, основними видами інститутів розвитку територіальних громад в Україні є:

1. Агенції регіонального та місцевого розвитку.
2. Агенції, мережі інформаційного обміну, центри, асоціації, гільдії. В рамках яких акумулюється та поширюється інформація щодо кращих практик розвитку територіальних громад.
3. Офіси з надання адміністративних послуг та/чи супроводу інвестицій.
4. Ради інвесторів, бізнесменів тощо.
5. Спеціальні фонди, ради, комітети, комісії. Котрі створені для вирішення конкретних питань розвитку територіальної громади.
6. Центри професійного навчання як мешканців територіальних громад так і службовців органів місцевого самоврядування.
7. Муніципальні/або комунальні банки, які акумулюють та спрямовують кошти виключно у проекти розвитку територіальної громади.

Агенція регіонального розвитку (АРР) є організацією, що не є структурним підрозділом органів виконавчої влади. Чи органів місцевого самоврядування та не має статусу бюджетної установи. Її основною метою є стимулювання економічного розвитку на регіональному рівні. Через реалізацію заходів, спрямованих на покращення соціально-економічної ситуації в конкретному регіоні. Відповідно до положень Закону України «Про засади державної регіональної політики», засновниками або співзасновниками АРР можуть бути органи влади регіонального рівня. А також державні адміністрації. Що має на меті сприяння формуванню та реалізації регіональних стратегій розвитку,

сприяння залученню інвестицій. А також забезпечення ефективної координації діяльності різних суб'єктів на регіональному рівні.

У 2023 році діяльність АРР була спрямована на підтримку постраждалих регіонів. Шляхом реалізації різноманітних проєктів та заходів, що були спрямовані на відновлення територіальних громад України. Та стимулювання регіонального розвитку.

На сьогодні у 22 регіонах АРР утворені відповідно до законодавства – засновниками є відповідні облради та облдержадміністрації. Водночас, процес припинення діяльності згідно чинного законодавства відбувається у агенції регіонального розвитку Донецької області. Також, у Дніпропетровській області установа «Агенція регіонального розвитку «Офіс євроінтеграції» не відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 № 1203. «Деякі питання діяльності агенцій регіонального розвитку».

Окрім того, у 2023 році розпочали свою діяльність АРР Волинської, Миколаївської областей. Та оновлена АРР Львівської області.

Загалом у 2023 році здійснювала діяльність 21 АРР. Проти 17 у 2022 році [31].

Результати діяльності Агентств регіонального розвитку (АРР) повинні включати такі ключові напрямки:

– ефективне планування та реалізація політики регіонального розвитку. Що передбачає оптимальне поєднання ініціатив державних органів, регіональних і місцевих структур. А також активну участь бізнесу і громадськості. Це сприятиме забезпеченню сталого розвитку на всіх рівнях управління. Формуючи комплексну стратегію, яка урахує специфіку кожної території.

– налагодження ефективної системи проєктної діяльності. Зокрема розробка та реалізація якісних проєктів регіонального розвитку. Така система сприятиме зростанню ефективності використання ресурсів. І стимулюватиме соціально-економічний розвиток регіонів, підвищуючи їх конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях.

– підвищення інвестиційної привабливості регіонів та залучення інвестицій. Що є важливим інструментом розвитку економіки та інфраструктури територіальних громад. Це забезпечить стабільне економічне зростання через залучення зовнішніх і внутрішніх інвестиційних потоків.

– підтримка розвитку малого та середнього бізнесу, що є основою для зміцнення місцевих економік. Створення нових робочих місць та сприяння зростанню регіональної економічної активності.

– підтримка експортної діяльності та сприяння виходу суб'єктів місцевої економіки на нові ринки. Що сприятиме інтеграції регіональних економік у глобальні економічні процеси та забезпеченню стійких економічних зв'язків.

– підтримка галузевого розвитку з урахуванням конкурентних переваг регіонів. Що дозволить максимально ефективно використовувати місцеві ресурси та розвивати перспективні сфери для довгострокового зростання.

– розвиток міжрегіональної економічної інтеграції та розробка міжрегіональних проектів, що зміцнить взаємодію між різними регіонами. Дозволяючи оптимізувати використання спільних ресурсів. Та розширюючи можливості для розвитку інфраструктури і бізнесу. АРР повинні сприяти консолідації інтересів розвитку регіону. Постійно співпрацюючи з об'єднаними територіальними громадами (ОТГ). Важливим аспектом є аналіз економічної ситуації в громадах. А також моніторинг виконання завдань, визначених в рамках Державної стратегії регіонального розвитку. Та відповідних регіональних стратегій. Також необхідно надавати консультаційну підтримку громадам. І забезпечувати ефективний інформаційний обмін між різними суб'єктами розвитку.

Однак, на практиці виникають певні труднощі. Наприклад, недостатній доступ громад до послуг АРР через обмежені фінансові ресурси. Та відсутність належного інформаційного обміну. Крім того, втручання основних груп впливу на регіональному рівні іноді призводить до того, що ресурси АРР концентруються на окремих територіях. Залишаючи інші без необхідної уваги.

Однією з основних проблем є недостатня кваліфікація органів місцевого самоврядування у сфері проектної діяльності. Це ускладнює ефективну реалізацію ініціатив. Практика діяльності АРР в Україні демонструє обмеженість їхньої сфери впливу. Оскільки переважно вони зосереджуються на традиційних напрямках, таких як соціальна та комунальна інфраструктура. А також енергозбереження. Це значно звужує можливості для впровадження інновацій, таких як сприяння розвитку нових бізнес-процесів, стартапів. Формування кластерів і бізнес-мереж. А також підтримка соціальних інновацій і соціального підприємництва.

Планові фінансові (рис. 3.1) надходження у 2023 році для забезпечення діяльності АРР склали 48 579,0 тис. грн. Фактично АРР профінансовано на 43 808,8 тис. грн. У тому числі за рахунок обласних бюджетів, інших місцевих бюджетів, коштів міжнародної технічної допомоги, надання платних послуг та інших джерел [31].

Рис. 3.1. Планові фінансування діяльності Агенції регіонального розвитку

Основним джерелом фінансового забезпечення залишаються обласні бюджети. Ними передбачено прогнозні обсяги фінансування АРР майже у всіх регіонах. Проте, у 2023 році з обласного бюджету виділялися кошти на фінансування АРР лише в 14 областях. Обсяг якого склав 21 812,8 тис. грн, що становив 49,8 % від загального обсягу фінансування [31].

Варто зазначити, що не у всіх областях, де функціонують АРР у 2023 році відбулось фактичне фінансування, хоча кошти на фінансову підтримку АРР. І були передбачені обласними бюджетами. Зокрема, фактично у 2023 році було відсутнє фінансування з обласного бюджету у Запорізькій, Івано-Франківській, Луганській, Львівській, Полтавській та Херсонській областях.

Разом із тим, за рахунок коштів інших місцевих бюджетів в загальній сумі 5 930,3 тис. грн. Що становить 13,5 % від загального обсягу, фінансувались АРР Київської (4 050,0 тис. грн.) та Полтавської (1 880,3 тис. грн.) областей.

У 2023 році АРР співпрацювали з низкою проектів і програм міжнародної технічної підтримки (МТД). Які сьогодні підтримують Україну в питаннях регіонального розвитку [31].

Агенція регіонального розвитку Полтавщини «Офіс євроінтеграції» бере участь у конкурсі на отримання статусу пілотної партнерської області Швейцарсько-українського проекту «Згуртованість та регіональний розвиток України». UCORD. 11 березня 2024 року відбулася презентація структури перед Консультативною групою UCORD.

За два роки функціонування Агенції регіонального розвитку Полтавщини вдалося виграти 14 грантів на 22 мільйони гривень. Ці проекти сприяли розвитку малого та середнього бізнесу. Реінтеграції ветеранів, ветеранок та ВПО територіальних громад Полтавщини [1].

На рівні територіальних громад активно здійснюється створення агенцій місцевого розвитку (АМР). Які покликані виконувати функції, аналогічні до функцій АРР, однак на локальному рівні. Однак цей процес залишається не врегульованим законодавчо. Що призводить до відсутності стандартизації організаційних засад та функцій АМР. Відсутність нормативно-правової

регламентації створення та функціонування АМР ускладнює їх інтеграцію в систему місцевого управління. Та знижує ефективність їх діяльності.

Зокрема, ініціативним проектом корпорації ДТЕК було розроблено методичні рекомендації для впровадження моделі АМР. Орієнтованої на комерціалізацію місцевого розвитку. Така модель включає функції управління консорціумом інвесторів. Реалізацію проектів. А також управління об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). У межах цього проекту було інвентаризовано понад 40 АМР, три чверті з яких уже мають успішну історію діяльності. Це свідчить про можливість використання комерційних механізмів у контексті місцевого розвитку. Однак цей підхід потребує подальшої адаптації та узгодження з загальними принципами державної політики в сфері місцевого управління. В рамках проекту USAID «Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування в Україні» Асоціацією міст України було розроблено курс «Створення інституцій місцевого економічного розвитку громад». Він спрямований на надання переважно консультаційних та інформаційних послуг. Цей курс став основою для діяльності більшості АМР, які були створені в останні роки у форматі комунальних підприємств або неприбуткових організацій. Проте стихійний характер цього процесу не сприяє кваліфікованому підходу до формування таких інститутів. Що, в свою чергу, негативно впливає на рівень довіри до АМР з боку зовнішніх суб'єктів. Включаючи інвесторів та інших стейкхолдерів.

В умовах великої війни і, як наслідок, економічної стагнації та тотальної залежності бюджетних надходжень від фінансової макроекономічної допомоги наших країн-партнерів. Особливо страждають малі громади. Відтік кадрів та їх перманентна ротація призводять до поганого стану інституційної сталості. А це у свою чергу веде до великих ризиків в реалізації довгострокових проектів, особливо глобальних програм Європейського Союзу.

Характерними «вузькими місцями» у розвитку малих громад, зокрема, щодо пошуку позабюджетного фінансування та реалізації проектів, є:

- Швидкоплинна ротація кадрів ОМС, як наслідок, низька кадрова та

інституційна спроможність (пам'ять) муніципалітету.

– Низька проєктна культура та обізнаність у можливостях пошуку джерел та процедурах залучення позабюджетного фінансування.

– Низька технічна експертиза, яка необхідна для ініціювання специфічних стратегічно важливих та інфраструктурних проєктів.

– Низька комунікаційна спроможність у вертикальній та горизонтальній площинах.

– Зосередженість на власних внутрішніх потребах громади, і, як наслідок, обмежена «емпатійність» щодо потреб інших учасників партнерств та мереж (міст, об'єднань та ін.) [108].

На реалізацію подолання цих негараздів направлена діяльність агенцій місцевого розвитку.

Одним із важливих завдань у процесі розвитку територіальних громад є діяльність недержавного інституту «Центр розвитку місцевого самоврядування». Створеного у 2016 році за фінансування програми ULEAD. Усі обласні центри України мають відокремлені підрозділи цього Центру, які здійснюють постійну підтримку громад, орієнтуючись на надання інформаційного, юридично-консультаційного, організаційного, методичного та розвитку супроводу. Такі підрозділи сприяють процесу формування спроможних об'єднаних територіальних громад. Підвищенню їхньої спроможності та компетенцій у різних сферах діяльності, а також реалізації реформи місцевого самоврядування та секторальних реформ. Вони активно підтримують впровадження новітніх організаційних форм. Таких як кооперативи та регіональні кластери. А також проводять регіональні навчальні, просвітницькі та експертні заходи.

Зазначимо, що зміцнення спроможності та розширення повноважень ОТГ є необхідною складовою частиною державної політики регіонального розвитку. Однак, навіть найуспішніша ОТГ, яка прагне розвиватися як автономна одиниця, неминуче стикається з обмеженнями. Обумовленими ресурсною недостатністю, організаційними межами та специфікою місцевої ментальності. Це є важливим фактором, оскільки для багатьох громад розширення повноважень часто

випереджає їх здатність організаційно їх реалізовувати. Що створює додаткові виклики для ефективного управління. Зокрема, для менш спроможних ОТГ, розширення сфер відповідальності та ресурсного забезпечення часто відбувається швидше, ніж зростання їхніх організаційних спроможностей, що створює ризики для сталого розвитку.

У міжнародній практиці одним із основних механізмів співпраці громад з органами публічного управління вищих рівнів є укладання контрактів. Ці контракти дозволяють інтегрувати місцеву політику з національними пріоритетами. Сприяють розвитку відповідальності громад та партисипативності у загальнонаціональному розвитку. А також ре-легітимізують державну політику в умовах децентралізації. Вони сприяють координації дій між локальними владними структурами та сприяють справедливому розподілу ваги великих проектів і їх ризиків. Залежно від рівня кваліфікації громади. Такий контракт може спрямовуватися на запобігання опортуністичній поведінці (визначення взаємних зобов'язань). Або на ефективну імплементацію механізмів реалізації наданих громаді повноважень. Інклюзивному територіальному розвитку сприяють також інститути громадської та ділової комунікації на локальному рівні. Це включає місцеві ради регіонального розвитку та регіональні агентства розвитку. А також партисипативні інститути громадського впливу, які здійснюють роль у стратегуванні просторового та регіонального розвитку. Зокрема, це громадські ради при органах місцевої влади та самоврядування. А також об'єднання підприємців. У межах цих інститутів здійснюється обмін знаннями та досвідом щодо територіальних проблем та необхідних навичок ведення бізнесу. А також використання потенціалу соціального капіталу громади. Поряд із цим важливою складовою інститутів міжвідомчої координації є створення органу, відповідно до Указу Президента України, який відіграватиме центральну роль у розвитку координаційних механізмів між різними рівнями влади. А також сприятиме узгодженню політик та стратегій у межах територіальних громад і національних інтересів.

За даними Вікіпедії - вільної енциклопедії Рада була утворена Президентом України П. Порошенком 21 квітня 2015 року. 18 грудня 2019 року Президент України В. Зеленський перетворив її на Раду розвитку громад та територій. 25 лютого 2021 року під час Всеукраїнського форуму «Україна 30» відбулося засідання Ради розвитку громад та територій. На якому Президент України В. Зеленський оголосив про утворення Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентові України. Замість Ради розвитку громад та територій [84]. У той же день це було зафіксовано Указом Президента.

Основними завданнями Конгресу є:

1. представництво інтересів органів місцевих та регіональних влад, зміцнення і захист інтересів органів місцевих та регіональних влад.
2. вивчення та моніторинг суспільно-політичних і соціально-економічних процесів. Що відбуваються в державі на регіональному та місцевому рівнях, вироблення за результатами узгодженої позиції щодо пріоритетів державної регіональної політики. І механізмів забезпечення сталого розвитку територіальних громад та регіонів.
3. сприяння налагодженню ефективної взаємодії державних органів, зокрема місцевих органів виконавчої влади, з органами місцевого самоврядування.
4. моніторинг стану розвитку територіальних громад, проведення консультацій стосовно актуальних питань забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Підвищення їх інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності.
5. сприяння ефективному завершенню реформи місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, інших реформ із децентралізації влади та ін. [63].

Таким чином, дані інститути сприяють розвитку територіальних громад в Україні.

ВИСНОВКИ

Отримані у процесі магістерського дослідження результати свідчать про досягнення поставленої мети, виконання поставлених завдань та дають підстави для формулювання низки узагальнюючих висновків та рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

1. На основі аналізу джерельної бази за темою дослідження показано, що напрями наукових розвідок переважно зосереджені на: формуванні концептуальних підходів та організаційно-правових засад запровадження адміністративних послуг. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання подальшого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні.

2. Аналізуючи хід децентралізації в Україні можна зробити такий висновок. Процес децентралізації влади є одним із основних напрямів адміністративної реформи в Україні. Що передбачає суттєве збільшення ролі органів місцевого самоврядування та регіональних представництв державної влади в реалізації економічних та структурних реформ. Цей процес сприяє не лише оптимізації управлінських функцій. А й розвитку ключових секторів економіки територій, посиленню ефективності управління державним і комунальним майном. Зокрема, децентралізація сприяє прискоренню змін в економічній структурі територій. Це дозволяє знижувати рівень централізованого управління та надавати більшу автономію на місцях. Одним із основних результатів децентралізації є розвиток транскордонного та регіонального співробітництва, яке сприяє інтеграції різних адміністративно-територіальних одиниць у загальнонаціональні та міжнародні економічні процеси. Важливим аспектом є підвищення здатності органів місцевого самоврядування до ефективної реалізації державної політики та вирішення соціально-економічних проблем. Орієнтуючи їх на специфічні потреби та потенціал місцевих громад. Тому цей процес відіграє важливу роль у розвитку

локальних економік і створенні більш прозорої та відповідальної системи управління на всіх рівнях..

3. Проаналізувавши правові аспекти функціонування територіальних громад і враховуючи їх ефективність в умовах децентралізації влади, доведено, що децентралізація надала органам місцевого самоврядування стимул покращувати умови для місцевого розвитку. Принцип простий: якщо умови для підприємців будуть кращими, то заробляти вони будуть більше. А це призведе до росту податкових надходжень до бюджетів. Кошти яких можна використовувати для потреб територіальної громади. Відтак можна сподіватися на зростання загального рівня життя населення, зміну інфраструктури, модернізацію технологічних процесів на виробництвах, призупинення міграції населення, економічний ріст регіонів зі спроможними, самодостатніми, рентабельними громадами.

4. На основі розкриття основних положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» та процедурних аспектів укладення договорів про співробітництво територіальних громад, ведення їх реєстру, встановлено. Що існує необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання співробітництва на регіональному і локальному рівнях, адже загальнодержавний правовий вимір наразі формує сприятливі передумови для міжтериторіальних взаємодій. Перед територіальними громадами та їх органами місцевого самоврядування стоїть завданням використати ці можливості, активно включаючись у процеси децентралізації.

5. Під самодостатньою територіальною громадою слід розуміти таку адміністративно-територіальну одиницю, яка володіє чітко визначеною територією, розвинутою соціальною та інженерною інфраструктурою, необхідними кадровими ресурсами, а також матеріальними та фінансовими можливостями. Що дозволяють вирішувати питання місцевого значення на основі інтересів її мешканців. Такі громади здатні ефективно виконувати як власні, так і делеговані повноваження органами місцевого самоврядування. Аналізуючи вище зазначене, можна стверджувати, що питання самодостатності

територіальних громад є однією з найбільш актуальних проблем в умовах децентралізації, що потребує ґрунтовних і комплексних досліджень. Встановлення максимальної самодостатності територіальної громади є невід'ємною складовою місцевого і регіонального розвитку держави, адже саме цей процес забезпечує її сталий розвиток і підвищує ефективність місцевого самоврядування. Крім того, самодостатність громади є основою для гармонійного і сталого розвитку суспільства. Де впроваджена сучасна концепція розвитку, яка забезпечує можливість задоволення потреб поточних поколінь без шкоди для задоволення потреб майбутніх.

6. В Україні залишається нагальною проблема недостатньої координації між учасниками процесу децентралізації, а саме між центральними органами державної влади та субнаціональними інститутами. На формальному законодавчому рівні. Хоча і існують узгоджені стратегічні документи, які регулюють взаємодію між державою, регіонами та громадами, на практиці спостерігається відсутність дієвих інституцій, здатних ефективно консолідувати зусилля всіх залучених сторін. Такі інститути мали б забезпечувати міжвідомчу узгодженість і підтримку реалізації регіональних стратегій розвитку в контексті децентралізаційних процесів. Враховуючи це, важливим є удосконалення механізмів імплементації цілей децентралізації в рамках Державної стратегії регіонального розвитку. А також у програмах секторального рівня, що охоплюють практичну діяльність профільних міністерств та відомств. Для цього необхідно створити ефективну інфраструктуру управління. Що забезпечить належний рівень координації, злагодженості та послідовності на всіх етапах реалізації децентралізаційних реформ.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Агенція регіонального розвитку Полтавщини бере участь у II етапі відбору додаткових пілотних партнерських областей UCORD. URL: <https://poda.gov.ua/news/172102>.
2. Баймуратов М. О. Територіальна громада в політичній системі і системі місцевого самоврядування України. *Муниципальне право України: підручник* / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ, 2001. С. 122–127.
3. Бальцій Ю. Проблемні питання визначення системи місцевого самоврядування. *Юридичний вісн.* 2018. № 3. С. 22–28.
4. Батанов О. В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні : монографія / О. В. Батанов К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.
5. Безена І. Формування ефективного місцевого самоврядування – стратегічна мета децентралізації. *Актуальні проблеми державного управління.* 2020. № 1. URL: <http://apdu.journal.kharkiv.ua/index.php/apdu/article/view/136/139>.
6. Бец Б. Б. Формування об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка. Електронний журнал.* 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6860>.
7. Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. Місцеве самоврядування в Україні. Київ : Атіка, 2019. 304 с.
8. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 2017. № 1. С. 132–137
9. Бобровська О. Ю. Ресурсна теорія в проєкції на розвиток територіальних громад. *Публічне адміністрування: теорія та практика.* 2019. Вип. 1(19). URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01\(19\)/14.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2018-01(19)/14.pdf).
10. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). *Право України.* 2015. № 1. С. 21–28.

11. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456–VI (із змінами. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>).
12. Васильєва О. І. Кадрове забезпечення органів місцевої влади / О. І. Васильєва. *Інвестиції: практика та досвід* : наук. практ. журн. 2011. № 6. С. 57-60.
13. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 74-78.
14. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. Ріо-де-Жанейро, 23-26 вересня 1985 року. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1994. Вип. 1–2. С. 65–69.
15. Гичка Г. Г. Формування спроможних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення / Г. Г. Гичка. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. Вип. 1. С. 60-64
16. Глазов О. Нормативно-правове забезпечення співробітництва територіальних громад України: глобальний вимір. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 184-190.
17. Глизнер С. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019. Вип. 1. С. 36-40.
18. Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року (відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку у галузі сталого розвитку на період до 2030 року», схваленої 25 вересня 2015 року, A/RES/70/1). URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.
19. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. С. 55-61.
20. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
21. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація :

монографія / відп. ред. Н. Р. Нижник. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 325 с.

22. Децентралізація влади. 5 необхідних кроків для проведення реформи. URL: http://decentralization.gov.ua/5_steps.

23. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін. Нац. Інс-т страт-х досліджень. К. : 2019. 115 с.

24. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

25. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. К. : Москаленко О. М., 2012. 212 с.

26. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування : навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. Київ : ПРООН/ МПВСР, 2022. 269 с.

27. Децентралізація. *Короткий словник політологічних термінів*. URL: <http://politics.ellib.org.ua/encyclopedia-term-311.html>

28. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. Збірка договорів Ради Європи. Офіційне видання. К. : Парламентське видавництво, 2017. С. 187-199.

29. Жовнірчик Я. Ф. Територіальна організація місцевого самоврядування. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2011. С. 373.

30. Збереження і розвиток України в умовах війни та миру: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, Е. М. Лібанова, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2024. 220 с.

31. Звіт про результати діяльності Агенцій регіонального розвитку у 2023 році. URL: <https://mtu.gov.ua/BB.pdf>.

32. Ключко С. О. Розвиток об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11811>.

33. Коваленко М. А., Швороб Г. М. Концепції і стратегії розвитку сільських територіальних громад. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків : ХНТУ, 2017. С. 31–33.

34. Конотопцев О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі надання адміністративних послуг. URL: Мінцифри запустило портал державних послуг "Дія". URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mincifri-zapustilo-portal-derzhavnih-poslug-diya>.

35. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

36. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Рішення Кабінету Міністрів України № 333-р, 01.04.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

37. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р URL: [zakon.rada.dov.ua|do|333 - 2014](http://zakon.rada.gov.ua/doc/print/333-2014).

38. Крайник О., Федорчак О. Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*. 2022. Т. 2 (43). С. 118-125.

39. Кузьменко С. Л. Теоретичні засади самодостатньої територіальної громади. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/2017-3/09.pdf>.

40. Куц Ю. О. Концептуалізація територіальної громади в проблемному полі державного управління / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь *Територіальна громада:*

управління розвитком : за заг. ред. Ю. О. Куца. архів : Констант, 2013. С. 5-14.

41. Куц Ю. О. Параметри та показники знанневості територіальної громади / Ю. О. Куц. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/oc/2Z05.pdf>.

42. Куц Ю. О., Решеvecь О. В. Територіальна громада: управління розвитком. Харків : Вид-во «Константа», 2013. 351 с.

43. Лиска О. Г. Територіальна громада. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. С. 375-376.

44. Лісман Т. А. Визначення сутності поняття «територіальна громада». Вісник НУЦЗУ. Серія: ДУ. 2017. Вип. 1(6). С. 289-294.

45. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. *Вісник АПСВТ*. 2018. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2018_1_12.

46. Мамонова В. В. Місцеве самоврядування. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. С. 204-205.

47. Мамонова В. В. Система місцевого самоврядування. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5 : Територіальне управління / наук.-ред. колегія: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. С. 342-343

48. Мельник А. Підвищення конкурентоспроможності територіальних громад в умовах реалізації нової регіональної політики України. *Вісник*

- Тернопільського національного економічного університету*. 2019. № 1. С. 21-27.
49. Методика формування спроможних територіальних громад. URL: [oblrada.dp.ua/user/files/Methodika formyvannya ter gromad.pdf](http://oblrada.dp.ua/user/files/Methodika_formyvannya_ter_gromad.pdf).
50. Методичні рекомендації щодо підготовки та захисту кваліфікаційної (магістерської) роботи зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування / уклад. С. В. Газарян. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2022. 32 с. URL: https://kbuara.kh.ua/wp-content/themes/kbuara/filesforpages/other/vymogy_mag_20190718.pdf.
51. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика. Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. Одеса : АКО, 2018. 138 с.
52. Місцеві цільові програми Білоцерківської сільської ради. URL: <https://bilotserkivska-gromada.gov.ua/programi-gromadi-13-04-35-18-10-2023/>.
53. Молодожен Ю. Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід / Ю. Б. Молодожен. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. 370 с.
54. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування в Україні на 10 січня 2020 р. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/526/10.01.2020.pdf>.
55. Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність, становлення і сучасні українські реалії. *Демократичне врядування*: електрон. наук. проф. вид. 2008. Вип. 2. URL: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008_2/fail/Moroz.pdf.
56. Нагорна І. В. Оптимізація інструментів державного управління регіональним розвитком в умовах децентралізації. *Державне будівництво*. 2019. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?start>.
57. Надолішній П. І. Спроможність держави інституційна. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : *Методологія державного управління* / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с. С. 578-579.

58. Наконечний В. В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В. В. Наконечний. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>.

59. Одінцева Г. С., Мельтюхова Н. М., Миронова Н. С. Децентралізація державної влади. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князєв (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. 2011. С. 166-167.

60. Переверзева А. В. Критеріальні ознаки формування об'єднаних територіальних громад: національні особливості та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 22. С. 217-220.

61. План заходів з реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2024-2027 роки. URL: <https://mtu.gov.ua/files/2.%A3.pdf>.

62. Податковий кодекс України. Редакція від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

63. Положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2021#Text>.

64. Положення про Раду розвитку громад та територій. Затверджено Указом Президента України від 18 грудня 2019 року № 909/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909/2019>

65. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад, *Проект USAID* : ДІАЛОГ. [URL: http://www.zhydachiv-rda.gov.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf/].

66. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування. Навч. посібник / М. Пітцик, В. Кравченко та ін. К., 2000. 136 с.

67. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.

68. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення

керованості державою в умовах воєнного стану. Закон України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221128.html>.

69. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад: Закон України від 09.02.2017 р. № 1852-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851>.

70. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища: Закон України від 09.02.2017 р. № 1848-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon0.rada.gov.ua/lavs/19>.

71. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

72. Про затвердження Положення про Конгрес місцевих та регіональних влад при Президентові України. Указ Президента України від 4 березня 2021 року № 89/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2021#Text>.

73. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад та територій України. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квіт. 2014 р. № 197 : ред. від 17.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/197-2014-p#Text>.

74. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР : ред. від 21.09.2024 / Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

75. Про місцеві державні адміністрації. Закон України від 09.04.1999 № 586-14. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

76. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 9. Ст. 106.

77. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст. 250.

78. Про Раду розвитку громад та територій. Указ Президента України від 8 грудня 2019 року № 909/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909/2019>

79. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07 черв. 2001 р. № 2493-III. Редакція від 01.08.2021 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.

80. Про співробітництво територіальних громад. Закон України від 17.06.2014 №1508-УІІ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show18>.

81. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження КМУ від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. Офіц. вісн. України. 2014. № 30.

82. Проблеми становлення агенцій регіонального розвитку в Україні. *Аналіт. записка*. URL: <http://rdpa.regionet.org.ua//images/129/x&usg>.

83. Пронько Л. М., Затайдух К. Ю., Чорний Я. І. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3428/3356>.

84. Рада регіонального розвитку. *Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D1%83>.

85. Регіональна політика та місцеве самоврядування : підручник / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, В. В. Наконечний, О. В. Ольшанський ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. В. В. Мамонової. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2018. 208 с.

86. Реформа децентралізації. Дорожня карта. URL: <https://mtu.gov.ua/content/reforma-decentralizacii-dorozhnya-karta.html>.

87. Скиба М. Теоретичні аспекти становлення та розвитку територіальних громад у незалежній Україні за умов децентралізації державної влади. *Демократичне врядування*. 2020. № 25. URL: <http://musicology.com.ua/index.php/2070-4038/article/view/213660>.

88. Скупченко Д. О. Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2. С. 72-79.

89. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект :

моногр. / [Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, О. К. Чаплигін та ін. ; за заг. ред. Ю. О. Куца, В. В. Мамонової]. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ „Магістр”, 2008. 236 с.

90. Стратегія розвитку Білоцерківської територіальної громади до 2027 року. URL: https://rada.info/upload/users_files/21044763/0d323fd399db4e550d31b22d4e276336.pdf.

91. Стратегія розвитку Полтавської області до 2027 року. Затверджено рішенням пленарного засідання 29 сесії Полтавської обласної ради VII скликання від 20.12.2019 року. URL: <http://www.adm-pl.gov.ua/page/strategiya-rozvitku-poltavskoyi-oblasti-do-2027-roku>.

92. Стратегія розвитку Харківської області на 2021 – 2027 роки. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/717/102538>.

93. Сурмін Ю. Самодостатність. *Енциклопедичний словник з державного управління* / уклад. :Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с. С.630.

94. Територіальна громада України. *Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2B8>.

95. Територіальна громада: заневість, дієвість ; [Моногр.] / Ю. О. Куц, В. М. Січенко, В. В. Мамонова, С. В. Газарян / за завг. Ред. Ю. О. Куца. Х. : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. 340 с.

96. Територіальна громада: засоби забезпечення спроможності : монографія / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, С. В. Газарян, В. В. Наконечний та ін.; за заг. ред. Ю. О. Куца. Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. 477 с.

97. Територіальна громада: управління розвитком : [Моногр.] / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь / За заг. ред. Ю. О. Куца Х. : Вид-во "Константа", 2013. 540 с.

98. Територіальна організація влади в Україні : навч. посіб. / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. В. В. Мамонової. Х. : Вид-во

ХарPI НАДУ «Магістр», 2013. 212 с.

99. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

100. Умланд А. Чотири геополітичні виміри децентралізації України. *Дзеркало тижня*. 11.01.2019.

101. Уряд України затвердив Дорожню карту децентралізації. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35454.html>

102. Цивільний Кодекс України. Редакція від 28.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

103. Чиж В. І., Сахно Т. А. Досвід залучення міжнародної підтримки у розвиток територіальних громад України. *Проблеми системного підходу в економіці* / КНАУ. 2020. Вип. 1 (75). Ч. 2. С. 18–26.

104. Шевченко О. Механізм публічного управління на рівні територіальних громад: земельна децентралізація та надання соціальних послуг. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 1. С. 58-62. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/360/316>.

105. Шевчук Б. М. Децентралізація. *Енциклопедія державного управління* [Текст] : у 8 т. / наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України. К. : НАДУ, 2011. Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с. С. 167-168.

106. Щебетун І. Системи місцевого самоврядування: доктринальні підходи до визначення поняття. *Теорія та історія держави і права*. 2018. № 4. С. 99-104.

107. Щебетун І. С. Щодо поняття системи місцевого самоврядування. *Науковий вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2012. № 19. С. 237–239. Серія : Право.

108. Як агенція місцевого розвитку допомагає громаді розвиватися: досвід Чорткова. URL: <https://decentralization.ua/news/17373?page=6>.

109. Allen, J. C. Building on Assets and Mobilizing for Collective Action : Community Guide / J. C. Allen, S. M. Cordes, S. Covey and etc. Lincoln : Center for Applied Rural Innovation ; Univ. of Nebraska\$Lincoln, 2002. 39 p.

110. Chapman, M. Lessons for Community Capacity Building : A Summary of Research Evidence : A Research Review to Scottish Homes / Michael Chapman, Karryn Kirk. Edinburgh : Scottish Homes, 2011. 51 p.

111. Lipset S. M. The Social Conditions of Democracy Revisited. *American Sociological Review*. 1994. № 59. P. 1–22.

112. Ferlander, S. The Internet, Social Capital and Local Community / Sara Ferlander. Stirling : Dep. of Psychology, 2003. 411 p.

113. Hillery, G. A. Definitions of Community : Areas of Agreement / G. A. Hillery. *Rural Sociology*. 2020. Vol. 20. Iss. 2. P. 111–123.

114. Warren R. The Good Community – What would it be? *Journal of the Community Development Society*. 2021. 1(1). P. 14-23.

ДОДАТКИ

Додаток А

Територіальні громади в Україні

Додаток Б

Положення Угоди про асоціацію між Україною і ЄС

в контексті можливостей співробітництва територіальних громад [16]

№ з/п	Напря́м	Зміст положення
1	Пріоритет співробітництва – розвиток відсталіх територій	Стаття 446. Сторони сприяють взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталіх територій та на територіальному співробітництву, при цьому створюючи канали зв'язку та активізуючи обмін інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства
2	Функціональність співробітництва у створенні каналів зв'язку та обміні інформації	
3	Інституційні вектори співробітництва між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства	
4	Підтримка участі місцевих органів влади до транскордонного і регіонального співробітництва	Стаття 447. Сторони підтримують та посилюють залучення місцевих та регіональних органів влади до транскордонного та регіонального співробітництва та відповідних управлінських структур з метою посилення співробітництва шляхом створення сприятливої законодавчої бази, підтримки та нарощування потенціалу розвитку, а також забезпечення зміцнення економічних зв'язків та ділового партнерства.
5	Формування інституційної та законодавчої основи співробітництва за участі місцевих органів влади	
6	Пріоритетні сфери співробітництва – транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я та ін.	Стаття 448. Сторони зміцнюють та заохочують розвиток таких складових транскордонного та регіонального співробітництва, як, <i>inter alia</i> , транспорт, енергетика, комунікаційні мережі, культура, освіта, туризм, охорона здоров'я та інших сфер, охоплених цією Угодою, які містять елементи транскордонного та регіонального співробітництва. Сторони, зокрема, сприяють розвитку транскордонного співробітництва щодо модернізації, забезпечення обладнанням та координації роботи служб надання допомоги за умов надзвичайних ситуацій.

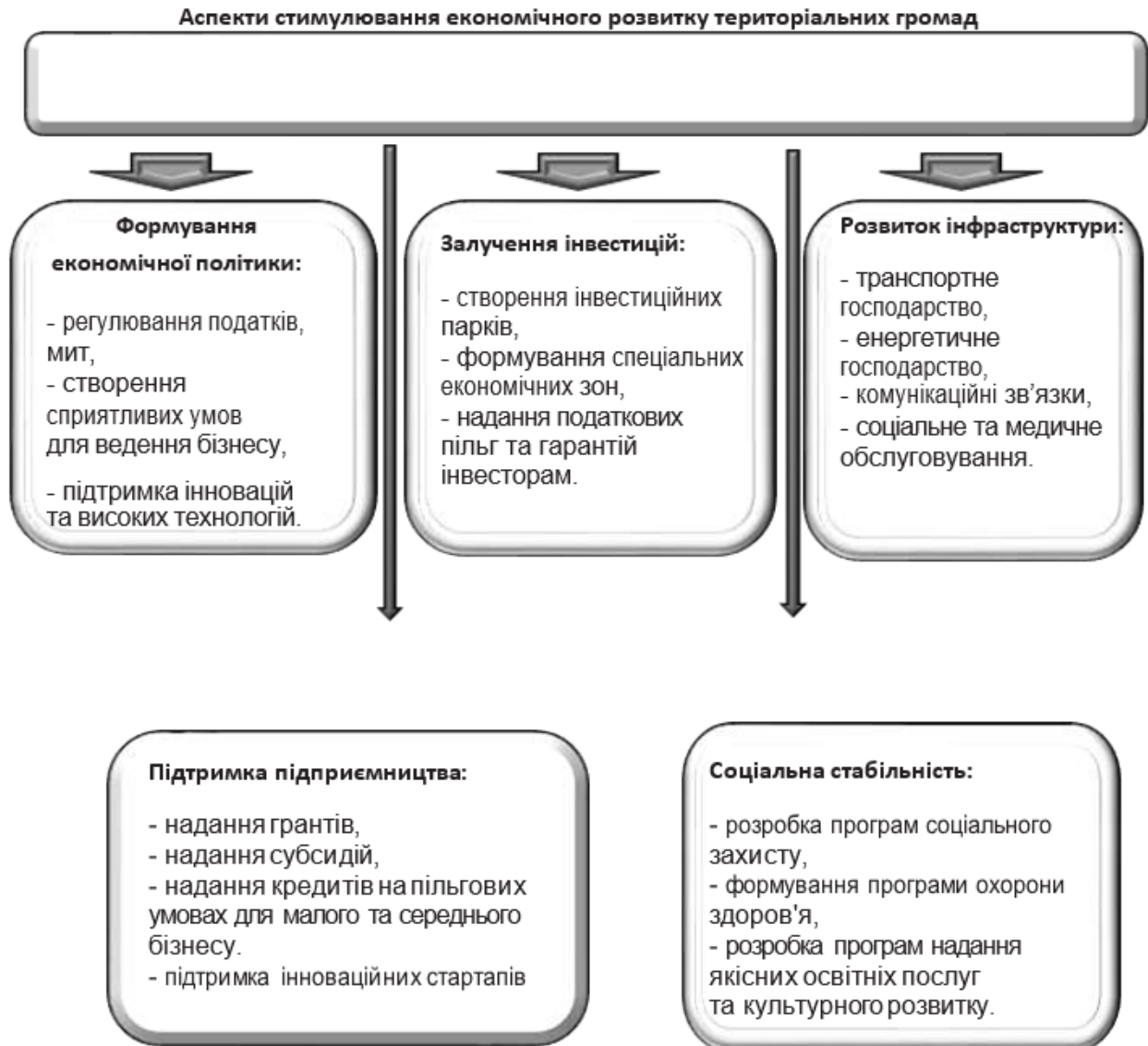
Додаток В

Місцеві цільові програми Білоцерківської сільської ради [52]

1.	Програма соціально-економічного розвитку Білоцерківської сільської об'єднаної територіальної громади на 2022-2024 роки
2.	Програма соціального захисту населення Білоцерківської сільської ради на 2022-2024 роки
3.	Програма благоустрою населених пунктів Білоцерківської сільської територіальної громади на 2022-2024 роки
4.	Програма утримання об'єктів спільного користування чи ліквідації негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування на 2022-2024 роки
5.	Програма надання сільським головою та депутатами сільської ради матеріальної допомоги жителям населених пунктів Білоцерківської сільської об'єднаної територіальної громади
6.	Програма підтримки діяльності Білоцерківської ветеранської організації
7.	Програма фінансової підтримки розвитку комунального некомерційного підприємства "Центр первинної медико-санітарної допомоги" Білоцерківської сільської ради Миргородського району Полтавської області на 2022-2024 роки
8.	Програма забезпечення препаратами інсуліну хворих на цукровий діабет жителів Білоцерківської сільської об'єднаної територіальної громади на 2022-2024 роки
9.	Програма надання допомоги хворим нефрологічного профілю по Білоцерківській об'єднаній територіальній громаді на 2022-2024 роки
10.	Програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді Білоцерківської сільської ради
11.	Програма оздоровлення та відпочинку дітей Білоцерківської територіальної громади на 2021-2025 роки
12.	Комплексна програма підготовки молоді Білоцерківської сільської ради до військової служби та призову її до Збройних Сил України
13.	Програма розвитку фізичної культури та спорту Білоцерківської сільської ради на 2021-2023 роки
14.	Програми підтримки підрозділів територіальної оборони Білоцерківської територіальної громади
15.	Програми надання безоплатної правової допомоги населенню Білоцерківської територіальної громади Миргородського району Полтавської області на 2021-2025 роки
16.	Програми профілактики правопорушень та боротьби зі злочинністю на території Білоцерківської сільської ради Миргородського району Полтавської області на 2021-2025 роки
17.	Цільова соціальна Програма забезпечення пожежної безпеки на території Білоцерківської сільської ради на 2021-2025 роки
18.	Місцева цільова Програма створення, накопичення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру та їх наслідків на території Білоцерківської сільської ради
19.	Програма удосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів
20.	Програма територіальної оборони Білоцерківської сільської ради
21.	Програма створення резерву продовольства для забезпечення життєдіяльності населення Білоцерківської територіальної громади в умовах воєнного стану
22.	Програма співпраці та взаємодії Миргородської районної військової адміністрації, Миргородської районної ради та Білоцерківської територіальної громади
23.	Програма "Організація харчування дітей в закладах освіти Білоцерківської сільської ради на 2023-2025 роки"
24.	Комплексна Програма заходів із забезпечення національної безпеки і оборони в умовах військового стану на території Білоцерківської сільської ради
25.	Програма "Підтримки третього відділу Миргородського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки
26.	Програма "Підтримки підрозділів Національної гвардії України в межах Білоцерківської територіальної громади
27.	Програма розвитку місцевого самоврядування Білоцерківської сільської територіальної громади на 2023-2025 роки
28.	Програма захисту населення і територій Білоцерківської територіальної громади від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, розвитку та удосконалення цивільного захисту населення на 2023-2025 роки
29.	Програма підтримки військової частини А0732 м. Миргород
30.	Програма підтримки військової частини А4765
31.	Програма підтримки громад України, що постраждали внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України
32.	Програма запобігання і протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та торгівлі людьми по Білоцерківській сільській раді на 2022-2025 роки
33.	Програма розвитку культури, туризму та охорони культурної спадщини Білоцерківської сільської територіальної громади
34.	Програма охорони навколишнього природного середовища Білоцерківської територіальної громади на 2024-2026 роки
35.	Програма інформатизації «Цифрова трансформація Білоцерківської сільської територіальної громади на 2024-2026 роки

Додаток Г

Стимулювання економічного розвитку територіальних громад [83]

Додаток Д

Переваги розвитку малого та середнього бізнесу в територіальних громадах [83]

